

Улуттук банк Башкармасынын
2012-жылдын 12-декабырындагы №48/3
токтому менен кабыл алынган

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК БАНКЫ**

**АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫНЫН
2013-2015-ЖЫЛДАРГА
НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ**

**Бишкек
2012**

КИРИШҮҮ.....	3
1. ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮҮСҮ ЖАНА УЧУРДАГЫ АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ ЖӨНҮНДӨ БАЯНДАМА	4
1.1. Өткөн мезгил ичинде экономикалык шарттардын өнүгүүсү жөнүндө баяндама жана 2012-жылдын күтүлүп жаткан жыйынтыктар	4
1.1.1. Экономиканын реалдуу сектору.....	4
1.1.3. Төлөм теңдеми.....	8
1.1.4. Финансы рыногунун негизги индикаторлору.....	10
1.2. Акча-кредит саясатын ишке ашыруудан күтүлүп жаткан натыйжалар	12
1.2.1. Өткөн мезгил үчүн акча-кредиттик көрсөткүчтөргө анализдөөлөр жана 2012- жылдын акырына карата болжолдоолор.....	12
1.2.2. Инфляция факторлору жана акча-кредит саясатынын сандык көрсөткүчүнө жетишүү.....	15
2. 2013-2015 –ЖЫЛДАРДА ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮҮ КЕЛЕЧЕКТЕРИ.....	17
2.1. Тышкы жана ички факторлор, мүмкүн болуучу тобокелдиктер.....	17
2.2. Экономиканын өнүгүүсү.....	18
2.3. Инфляциянын болжолдоолору.....	22
3. ОРТО МӨӨНӨТ МЕЗГИЛ ИЧИНДЕ АКЧА-КРЕДИТТИК ПРОГРАММАНЫ ИШКЕ АШЫРУУНУН ШАРТТАРЫ.....	23
3.1. Акча-кредит саясатынын максаты.....	23
3.2. Акча-кредиттик программа.....	24
3.3. Акча-кредит саясатынын максатына жетишүү шарттары.....	26
4. КОРУТУНДУ.....	27
5. СТАТИСТИКАЛЫК ТИРКЕМЕЛЕР.....	28
5.1. Акча-кредит рыногунун айрым бир индикаторлору (факт).....	28

КИРИШҮҮ

Бул документте өлкөдө учурда түптөлгөн экономикалык жагдайларга талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн жана экономиканын негизги секторлорунун мындан аркы өнүгүшүнө болжолдоолордун негизинде, Улуттук банктын орто мөөнөттүк мезгилге (2013-2015-жылдарга) акча-кредит саясатынын максаттары жана милдеттери аныкталган.

Документтин 1-главасында 2010-2012-жылдар ичиндеги инфляциянын өзгөрүүсүнө, экономиканын ошол учурдагы абалына, финансы рыногунун негизги көрсөткүчтөрүнө, ошондой эле жылдын акырына чейин акча-кредит саясатынын күтүлүп жаткан натыйжаларына жүргүзүлгөн иликтөөлөр камтылган.

2-главада өлкө экономикасынын 2013-2015-жылдар аралыгында өнүгүү келечеги баяндалып, ички жана тышкы факторлор, келип чыгышы мүмкүн болгон тобокелдиктер белгиленген. Ушул эле главада экономиканын өнүгүү келечектери жана расмий (программалык) болжолдоолордун, түптөлгөн тенденциянын базасында алынган инфляция тууралуу баяндалган.

Акча-кредит саясатын ишке ашыруу принциптери жана республиканын экономикалык өнүгүүсүнүн базалык жана альтернативдүү сценарийлеринин негизинде даярдалган акча-кредиттик программанын варианттары 3-главада чагылдырылган. Ушул эле жерде 2013-жылга максаттуу багыттары аныкталып, ага жетишүүдө тоскоолдук кылуусу мүмкүн болгон факторлор жөнүндө маалыматтар келтирилген. Бул главада акча-кредит саясатын иштеп чыгуу жана жүзөгө ашырууда Улуттук банктын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө өбөлгө түзгөн өнүгүү багыттары жөнүндө да сөз болот.

Документти даярдоодо Финансы министрлигинин, “Кыргыз Республикасынын 2012-жылга республикалык бюджетти жана 2013-2014-жылдарга болжолдоолор жөнүндө” мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” мыйзамы, ошондой эле “Кыргыз Республикасынын 2013-жылга республикалык бюджетти жана 2014-2015-жылдарга болжолдоолор жөнүндө” мыйзамы тууралуу болжолдоо маалыматтары; Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 12-сентябрындагы №613 “Кыргыз Республикасынын 2013-2015-жылдары социалдык-экономикалык өнүгүүсүн болжолдоолор жөнүндө” токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн орто мөөнөттүк болжолдору; КР Президентинин Аппараты менен иштелип чыккан 2013-2017-жылдарга карата Кыргыз Республикасынын Туруктуу өнүгүү стратегиясынын долбоору; ЭВФ тарабынан кеңейтилген кредиттөө механизминин алкагында колдоого алынган, 2011-2014-жылдарга экономикалык программанын аткарылышынын жүрүшү боюнча 3-баяндаманын жыйынтыгына ылайык даярдалган 2012-жылдын 13-ноябрындагы каты колдонулган.

1. ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮШҮ ЖАНА УЧУРДАГЫ АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ ЖӨНҮНДӨ БАЯНДАМА

1.1. Өткөн мезгил ичинде экономикалык шарттардын өнүгүүсү жөнүндө баяндама жана 2012-жылда күтүлүп жаткан жыйынтыктар

1.1.1. Экономиканын реалдуу сектору

2010-жылы дүйнөлүк-финансылык экономикалык каатчылыктан кийин соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөрдө ишкердик жигердүүлүктүн калыбына келиши байкалган болсо, экинчи жагынан – саясий туруксуздуктан улам, ичте толкундоолордун орун алышы катталган. Өзбекстан жана Казакстан менен чек аралардын айрым бөлүктөрүнүн убактылуу жабылышы, өткөрмө режиминин чектелиши, соода жүргүзүү жана кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө экономикалык жигердүүлүктүн басаңдашына алып келди. Натыйжада, өлкөдө экономикалык жигердүүлүк олуттуу төмөндөгөн: ички дүң өнүмдүн (ИДӨ) көлөмү 2010-жылы реалдуу алганда 0,5 пайызга төмөндөө менен 220,4 млрд. сомду түзгөн.

2011-жылы тышкы экономикалык жагдайдын жана өлкөдөгү ички абалдын турукташуусунан улам, курулушту эске албаганда экономиканын бардык тармактарында өсүштүн калыбына келгендиги байкалган. 2011-жылдын жыйынтыгы боюнча¹ ИДӨ көлөмү 273,1 млрд. сомду түзүп, реалдуу алганда 5,7 пайызга көбөйгөн.

2012-жылы “Кумтөр” алтын-кенин казып алуу ишканаларында өндүрүштүн төмөндөшүнүн кесепетинен экономикалык өсүш кыйла басаңдаган. Алсак, 2012-жылдын тогуз айы ичинде алтын өндүрүүнүн көлөмү 125,8 миң унцияны² түзгөн, бул 2011-жылдагы ушул көрсөткүчтөн 72,0 пайызга төмөн (444,4 миң унция). Аба-ырайынын алгылыксыз шарттарынан улам, айыл-чарба продукцияларын өндүрүүнүн төмөндүшү да өлкөнүн экономикалык өсүшүнө терс таасирин тийгизген. Алдын ала маалыматтар боюнча, 2012-жылдын тогуз айы ичинде ИДӨнүн учурда сакталып турган баадагы көлөмү, 2011-жылдагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда реалдуу алганда 4,6 пайызга төмөндөө менен 203,8 млрд. сом чегинде катталган (2011-жылдын январь-сентябрь айларында ИДӨ көлөмү 8,3 пайызга көбөйгөн). “Кумтөр” алтын-кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда 2012-жылдын январь-сентябрь айлары ичинде ИДӨ көлөмү 3,8 пайызга өскөн, ал эми 2011-жылдагы салыштырмалуу бул көрсөткүч 6,0 пайызга көбөйгөн эле. Ушул жылдын тогуз айынын жыйынтыгы боюнча ИДӨ дефлятору 2011-жылдын январь-сентябрь айларындагы 19,3 пайызга караганда, 10,4 пайыз деңгээлинде калыптанган.

Алдын ала маалыматтар боюнча 2012-жылдын январь-октябрь айлары ичинде ИДӨнүн учурда орун алып турган баадагы көлөмү 233 598,7 млн. сомду түзүп, 2011-жылдагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда 4,3 пайызга төмөндөгөн. 2011-жылдын январь-октябрь айлары ичинде ИДӨ көлөмү 8,8 пайызга өскөн эле. Мында, “Кумтөр” алтын-кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда 2012-жылдын январь-октябрь айлары ичинде ИДӨ көлөмү 3,6 пайызга өскөн (2011-жылдын январь-октябрь айларында ушул көрсөткүчтүн өсүшү 6,0 пайыз чегинде катталган эле), өнөр жай продукцияларынын көлөмү 30,9 пайызга төмөндөгөн (2011-жылы бул көрсөткүчтүн өсүшү 27,6 пайызды түзгөн). Айыл чарба өндүрүшү 0,3 пайызга төмөндөгөн (2011-жылы бул көрсөткүчтүн өсүшү 2,9 пайыз чегинде катталган). 2011-жылдын январь-октябрь айларындагы ИДӨ дефлятору 18,6 пайызга караганда, 10,6 пайыз деңгээлинде калыптанган.

Тармактар боюнча алганда ИДӨнүн төмөндөшү кароого алынып жаткан мезгил ичинде кайра иштетүү өнөр жай ишканаларында өндүрүштүн төмөндөшүнүн эсебинен

¹ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин алдын ала маалыматтары боюнча.

² 2012-жылдын 26-ноябрындагы «Centerra GoldInk.» пресс-релизине ылайык.

жүргөн (салымдын төмөндөшү -7,7 п.п. түзгөн). Эң башкысы мында, “Кумтөр” ишканаларындагы өндүрүш көлөмүнүн төмөндөшү таасир эткен. Ошол эле учурда, башка секторлордун ИДӨгө кошкон салымы алгылыктуу чекте болгон, атап айтканда, кызмат көрсөтүү (+2,2 п.п.), курулуш (+0,6 п.п.) жана айыл чарбасы (+0,4 п.п.) кошкон.

Кайра иштетүү өндүрүшүндө өндүрүш көлөмү 2011-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда, 44,3 пайызга төмөндөгөн (+10,2 пайыз). Бул айрыкча, металлургия өндүрүшүндө жана металлдан даяр буюмдарды жасоо тармагынын (-67,9 пайыз), текстиль жана тигүү өндүрүшүнүн (-21,3 пайыз) кыскаруусу менен шартталган. Кызмат көрсөтүү чөйрөсүндөгү өсүшкө негизги салымды соода жүргүзүү (+73,1 пайыз), транспорт жана байланыш (+15,1 пайыз) кошкон.

Айыл чарба тармагында 2012-жылдын январь-сентябрь айларындагы өсүш 2,0 пайызды түзгөн. Айыл чарбасынын ИДӨгө кошкон салымы 0,4 пайыз чегинде катталган. ИДӨгө салымдын мына ушундай аз өлчөмдө болушуна 2012-жылдагы аба-ырайынын шарттары таасир эткен.

Алдын ала маалыматтар боюнча ушул жылдын январь-сентябрь айлары ичинде негизги капиталга салынган инвестициялардын өздөштүрүлүшү 2011-жылдагы көрсөткүчкө салыштырганда 9,1 пайызга көбөйүп, 35,4 млрд. сомду түзгөн.

Негизги капиталга инвестицияларды каржылоо булактарынын түзүмүндө ички инвестиция эң чоң үлүштү ээледи (инвестициянын бүтүндөй көлөмүнүн 72,6 пайызы).

Инвестициялардын тармактык түзүмүндө тоо кендерин казып алуу өндүрүшү – 27,8 пайызды, транспорт жана байланыш («Талас-Тараз-Суусамыр», «Ош-Иркештам», «Ош-Исфана», «Бишкек-Нарын-Торугарт», «Түштүк транспорт тилкеси» автожолдорун реконструкциялоо боюнча долбоордо инвестициялар, «Регионалдык жол тилкесин жакшыртуу» долбоору боюнча долбоорду реабилитациялоо) – 14,1 пайызды, кайра иштетүү өндүрүшү – 12,8 пайызды түзүү менен негизги үлүштү ээлеген.

1.1.1.1-таблица. Каржылоо булактары боюнча негизги капиталга инвестициялар

	2011-ж. январь-сентябрь	2012-ж. январь-сентябрь	2012-ж. январь-сентябрь	
	баардыгы, млн. сом		үлүшү, пайыздар	өсүш арымы, пайыздар
Баардыгы	31 014,6	35 379,8	100,0	109,1
Ички инвестициялар	21 952,3	25 674,6	72,6	111,7
Республикалык бюджет (өзгөчө кырдаалга кеткен каражаттарды кошо алганда)	3 259,7	1 768,1	5,0	51,9
Жергиликтүү бюджет	299,6	514,8	1,5	в 1,6 р.
Ишканалар жана уюмдардын каражаттары	9 916,2	13 559,3	38,3	130,9
Банк кредити	71,2	293,7	0,8	в 3,9 р.
Калктын каражаттары, КР резиденттеринин кайрымдуулук жардамы	8 405,6	9 538,7	27,0	108,0
Тышкы инвестициялар	9 062,3	9 705,2	27,4	102,6
Чет өлкө кредиттери	6 228,4	3 262,0	9,2	50,3
Чет өлкө инвестициялары	1 987,2	4 697,7	13,3	в 2,3 р.
Чет өлкө гранттары жана гуманитардык жардамы	846,7	1 745,5	4,9	в 2 р.

Булагы: КР УСК

Кирешелерди пайдалануу ыкмасы боюнча алынган ИДӨ маалыматтарынын негизинде 2012-жылдын биринчи жарым жылдыгында¹ ички талаптын өсүшүнүн эсептик көрсөткүчү (түпкү керектөөгө чыгашалардын жана дүң топтоо суммасы) 2011-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 104,8 пайызга салыштырганда 122,3 пайызды түзгөн. Материалдык жүгүртүү каражаттарынын запасынын алгылыктуу өзгөрүүсү (2,3 эсеге), негизги фондулардын топтолушу (+16,1 пайыз) жана түпкү керектөөгө сарптоолордун артышы (+20,4 пайыз) менен ички талаптын өсүшү шартталган.

¹ Бул жерде жана мындан ары текст боюнча: мурунку мезгилдеги шилтемелердин келтирилгендиги, 2012-жылдын кароого алынган мезгили ичиндеги маалыматтардын жоктугу менен шартталган.

2012-жылы кайра иштетүү өндүрүшүндө жана айыл чарбасында келип чыккан жагдайды эске албаганда, экономикалык өсүш -1,0 пайыз чегинде терс мааниде калыптанаары белгиленген эле. Баа берүүдө “Кумтөр” алтын-кенин казып алуу ишканаларындагы пландаштырылган 360 миң унция деңгээлиндеги өндүрүш камтылган. Бул 2011-жылдагы казып алуудан дээрлик 40 пайызга төмөн. Ошондой эле, айыл чарба секторунун өсүш арымынын нөлгө чейин басаңдашы да камтылган. 2012-жылы ИДӨнүн өсүшүнө алгылыктуу салымды кызмат көрсөтүү чөйрөсүнөн күтүүгө боло тургандыгы (2,4 пайызга), ИДӨ дефляторунун 8,5 пайыз чегинде болоору белгиленген. Мында, ИДӨ 293,4 млрд. сом деңгээлинде күтүлөт.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 15-июнундагы №419 “2011-жылдын 13-сентябрындагы №553 “Кыргыз Республикасынын 2012-жылга социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн болжолдоолору жана 2013-2014-жылдарга болжолдоолор жөнүндө” токтомуна өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” токтомуна ылайык, ИДӨ дефлятору 9,9 пайыз деңгээлинде болушу шартында, ИДӨнүн өсүшү 1,8 пайыз деңгээлинде, ал эми ИДӨнүн номиналдык көлөмү 2012-жылы 305,5 млрд. сом деңгээлинде күтүлөт.

Эмгек рыногу жана эмгек акы

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети тарабынан үй чарбаларынын бюджетине жана жумушчу күчүнө интеграцияланган, айрымдарына жүргүзүлгөн иликтөөлөр боюнча 2011-жылы калктын экономикалык жактан жигердүү бөлүгүнүн саны 2,5 млн. адамды түзгөн.

Кыргызстандын эмгек рыногу акыркы 5 жыл аралыгында (2007-2011-жылдар) жаңыдан түзүлгөн жумуш орундарынын санынын азайышы менен мүнөздөлгөн. 2011-жылы 106,6 миң жумуш орду түзүлгөн, бул 2010-жылдагыга караганда 4,6 пайызга аз.

Жумушсуздук деңгээли болжолу менен алганда 2010-жылдагы деңгээлде сакталып калуу менен 8,5 пайызды түзгөн. Жумушсуздардын арасында негизги үлүштү (20,0 пайызын) жашы 15-24 чейинки жаштар түзгөн. Бирок 2011-жылы жумушсуздардын бул тобунун 2010-жылга салыштырганда 0,8 п.п. азайгандыгы катталган. Калктын жаш курагы жогорулаган сайын жумушсуздук деңгээли төмөндөөгө ыктайт. Бирок, бул жерде 2011-жылдын жыйынтыгы боюнча 50 жаштан 65 чейинки курактагы жумушсуздардын үлүшү 1,0 п.п. көбөйгөндүгү катталгандыгын белгилеп кетүү зарыл.

УСКнын изилдөөлөрүнө ылайык акыркы жылдар ичинде эмгек рыногунда негизинен эркектер активдүү болушууда: экономикалык жактан жигердүү эркектердин үлүшү жана саны аялдарга караганда жогору, мында бүтүндөй калк ичинен аялдардын үлүшү 41,8 пайызды түзсө, эркектер – 58,2 пайызды түзүшөт.

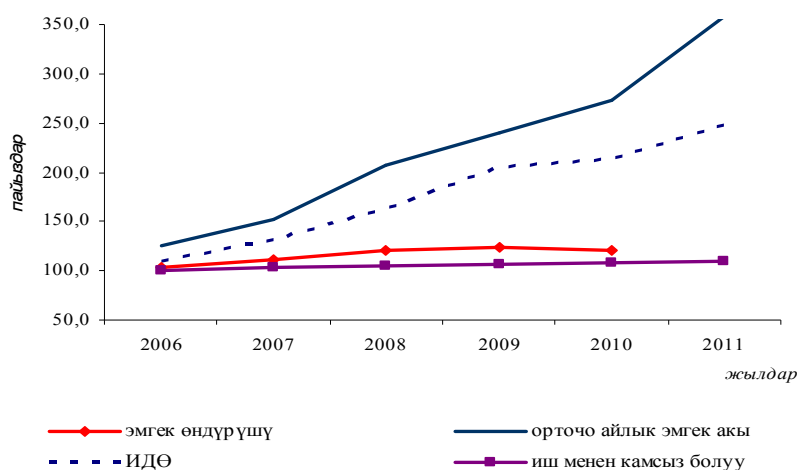
Билими боюнча иштебегендердин санын бөлүштүрүүдө, алардын жарымынан көбүрөөгүн орто (толук) жалпы билимге ээ болгондор, 2011-жылы бул топтун үлүшү 2010-жылга салыштырганда 4,8 п.п. азайуу менен 51,7 пайызды түзгөн. Ошол эле учурда жогорку кесиптик билими бар иштебегендердин саны 2010-жылдагы 10,2 пайыздан 2011-жылдагы 13,2 пайызга көбөйгөндүгү байкалууда.

2011-жылы орточо айлык номиналдык эмгек акы¹ 2010-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 30,8 пайызга көбөйгөн (орточо айлык реалдуу эмгек акынын өсүшү 12,2 пайызды түзгөн). Эмгек акынын олуттуу өлчөмдө өсүш арымы анын бюджет чөйрөсүндө 1,5 эсеге көбөйүүсү менен камсыз кылынган, бул кароого алынган мезгил ичинде мамлекеттик бюджеттин аткарылышы жөнүндө маалыматтар менен тастыкталган. Алсак, 2011-жылы өткөн жылдагы көрсөткүчкө салыштырганда 40,9 пайызга көбөйүүсү менен чыгашалардын негизги үлүшүн эмгек акыларга чыгашалар түзгөн.

¹ Кичи ишканаларды эске алуусуз.

Дүң кошумча нарк индексинин эмгекке чыгашалар индексине карата катышы менен мүнөздөлгөн эмгек өндүрүшүнүн индекси 2010-жылы¹ өткөн жылдагыга караганда 1,6 пайызга төмөндөгөн. Бүтүндөй алганда, эмгек өндүрүшүнүн жана эмгек акынын өзгөрүүсү эмгек акынын жогорку арымда өсүшүн тастыктоодо, бул өндүрүштүк чыгашалардын көбөйүшүнө алып келип, натыйжада ал өлкө ичиндеги инфляциялык процесстерге таасирин тийгизиши ыктымал.

1.1.1.1-график. ИДӨнүн, эмгек өндүрүшүнүн, калктын иш менен камсыз болуусунун жана эмгек акынын өзгөрүүсү
(2005 = 100 пайыз)

2012-жылы ичинде “Кыргыз Республикасында эмгек рыногу жана иш менен камсыз болуу саясаты” темасында Германия эл аралык кызматташтык коомунун (GIZ) эксперттери тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөгө ылайык, Кыргызстандагы эмгек рыногунун негизги мүнөздөмөлөрүнөн болуп төмөнкүлөр саналат:

- эмгек рыногунда иш менен камсыз болгондордун санынын өсүшүнө салыштырганда калктын экономикалык жигердүүлүгүнүн тезирээк арымда өсүшү;
- агрардык сектордо иш менен камсыз болгондордун үлүшүнүн кыскаруусу, ал эми кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө көбөйүүсү;
- эркектер жана аялдар арасында иш менен камсыз болуу деңгээлинин өсүш ажырымынын сакталышы;
- айыл калкынын шаар калкына караганда экономикалык жигердүүлүгүнүн жогорку деңгээли;
- калктын жалпы санында экономиканын формалдуу эмес секторунда иштеп жаткандардын олуттуу үлүшү (70 пайызга жакын);
- тышкы эмгек миграциясынын жогорку деңгээли.

1.1.2 Бюджет-салык саясаты

Өлкөдө 2010-жылы орун алган коомдук саясий туруксуз жагдай мамлекеттик бюджеттин кирешесинин кыскарышына алып келип, мында расмий трансферттердин түшүүсү да кыскарган (төмөндөө өткөн жылдын тиешелүү көрсөткүчүнө салыштырганда 30,9 пайызды түзгөн). Ушуну менен катар эле, Өкмөт тарабынан социалдык коргоого, экономикалык маселелерди чечүүгө жана коргонуу, коомдук тартипти жана коопсуздукту чыңдоо чөйрөсүнө чыгашалар көбөйтүлгөн натыйжада, бюджет тартыштыгынын ИДӨгө карата 4,9 пайыз деңгээлге чейин көбөйүүсү жүргөн.

¹ 2011-жылга маалыматтардын жоктугуна байланыштуу мурунку мезгилдеги маалыматтар келтирилген.

2011-жылы мамлекеттик бюджеттин дисбалансы сакталып калып, бюджеттин тартыштыгы ИДӨгө карата 5,0 пайызды түзгөн. Калктын жашоо турмушунун деңгээлин жогорулатуу саясатын бюджет чөйрөсүндө иштегендердин эмгек акысын жана пенсияларды жогорулатуу аркылуу ишке ашыруу, бюджет тартыштыгынын тереңдешинен көрүнгөн.

2012-жылы “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларынын өндүрүшүнүн төмөндөшүнүн чегинде анын салыктык түшүүлөрүнүн азайуусу, ошондой эле расмий трансферттердин кыскарышы бюджеттин ресурстук бөлүгүнө түшүүлөрдүн азайышына алып келген. Ошол эле учурда, салыктарды администрлөөнү жакшыртуу жана бир катар ченемдик актылардын кабыл алынышы жана салыктык түшүүлөрдүн өсүшүнө түрткү берген бир катар ченемдик актылардын кабыл алынышы, ошондой эле “Кумтөр” ишканаларынан 1,4 млрд. сом өлчөмүндөгү аванстык төлөм салыктык кирешелердин өсүш арымын сактап калууга мүмкүндүк берген. Мамлекеттик бюджеттин 2012-жылдын январь-сентябрь айлары ичиндеги жалпы кирешеси 62,8 млрд. сомду же ИДӨгө карата 30,8 пайызды (2011-жылдын январь-сентябрь айларындагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда көбөйүү 13,4 пайызды түзгөн), анын ичинде салыктык кирешелердин түшүүсү 45,6 млрд. сомду же ИДӨгө карата 22,4 пайызды түзгөн.

Ушул жылы Өкмөт эмгекке төлөөгө, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алууга, ошондой эле мамлекеттик инвестициялар программасын ишке ашырууга байланыштуу, бюджеттик чыгашаларды кенейтүүнү уланткан. Ошондой болсо да, бюджеттин приоритеттүү болбогон статьяларына чыгашалар 3,4 млрд. сомго кыскартылган. Жылдын январь-сентябрь айлары ичинде мамлекеттик бюджеттин жалпы чыгашалары 2011-жылдын тиешелүү учурундагы көрсөткүчкө салыштырганда 23,6 пайызга көбөйүү менен 74,4 млрд. сом же ИДӨгө карата 36,5 пайыз чегинде катталган.

Натыйжада, мамлекеттик финансы секторунун балансташуу көрсөткүчү начарлаган, алсак ушул жылдын тогуз айы ичинде бюджет тартыштыгы 11,6 млрд. сомду же ИДӨгө карата 5,7 пайызды түзгөн. Ал эми өткөн жылдын ушул мезгилинде бюджет ИДӨгө карата 2,5 пайыз өлчөмүндөгү тартыштыгы менен аткарылган. Келип түшкөн расмий трансферттерди эске албаганда, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы 15,1 млрд. сомду же ИДӨгө карата 7,4 пайызды түзгөн.

2012-жылдын январь-октябрь айларында мамлекеттик бюджеттин жалпы кирешелери 69,7 млрд. сомду же ИДӨгө карата 29,9 пайызды түзгөн. Жалпы чыгашалар 82,2 млрд. сомду же ИДӨгө карата 35,2 пайыз чегинде болгон. Бюджет тартыштыгы 12,5 млрд. сом же ИДӨгө карата 5,3 пайыз деңгээлинде калыптанган (2011-жылдын январь-октябрь айлары ичинде бюджет ИДӨгө карата 2,8 пайыз өлчөмүндөгү тартыштыгы менен аткарылган).

2012-жылдын жыйынтыгы боюнча мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы 21,7 млрд. сом же ИДӨгө карата 7,1 пайыз деңгээлинде күтүлүүдө.

1.1.3. Төлөм теңдеми

2010-жылы соода тартыштыгынын 7,3 пайызга, 1202,2 млн. АКШ долларына чейин көбөйгөндүгү байкалган. Мындан тышкары, “кызмат көрсөтүүлөр” жана “кирешелер” терс балансынын өлчөмдөрү тиешелүүлүгүнө жараша 231,1 жана 305,3 млн. долларына чейин көбөйгөн. Натыйжада, күндөлүк эсептин тартыштыгы 2010-жылы, күндөлүк трансферттер боюнча 1391,3 млн. доллар өлчөмүндөгү акча каражаттарынын түшүүсүнө карабастан, ИДӨгө карата 2,2 пайыздан 7,3 пайызга чейин өсүп кеткен. Капитал менен операциялар жана финансылык операциялар эсебинин сальдосу, 585,1ден 484,2 млн. долларга чейин төмөндөгөн. Ошентип, 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча өлкөнүн төлөм теңдемнинин жалпы сальдосу 65,5 млн. АКШ доллары өлчөмүндө оң чыккан. Ал эми, эл аралык камдардын деңгээли товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн болочок 4,1 айлык импортун жабууга жетиштүү болгон.

2011-жылы өлкөнүн тышкы экономикалык ишкердигинин жигердүүлүгү менен мүнөздөлгөн. Соода операцияларынын көлөмүнүн артышына алтынга жана чийки мунайга баанын өсүшү сыяктуу тышкы факторлор менен катар эле, өндүрүштүн физикалык көлөмүнүн өсүшү сыяктуу ички факторлор таасир эткен. Бирок, товарлардын импортунун алардын экспортуна озгон арымда өсүшү соода балансынын тартыштыгынын 38,5 пайызга, 1664,7 млн. АКШ долларына чейин кеңейишине алып келген. Күндөлүк трансферттердин көлөмү 32,2 пайызга көбөйүп, 1838,7 млн. АКШ долларындагы рекорддук мааниге өткөн. Ушунун өзү күндөлүк эсеп тартыштыгынын ИДӨгө карата 6,3 пайызга чейин кыскарышына алып келген. Капитал менен операциялар жана финансылык операциялар эсебинин балансы 612,5 млн. АКШ долларына чейин өскөн. Жыйынтыгында, төлөм теңдеминин оң сальдосу 61,7 пайызга көбөйүп, 105,9 млн. АКШ доллары өлчөмүндө түптөлгөн. Мында, жылдын акырында дүң эл аралык камдардын көлөмү товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн болочоктогу 3,7 айлык импортун жаба алган.

2012-жылдын жыйынтыгы боюнча күндөлүк эсептин абалынын начарлоосу күтүлөт. Анын тартыштыгы ИДӨгө карата 9,7 пайызга чейин өсөт (ИДӨгө карата 13,7 пайызга чейин, эгерде кошумча баа берүү эске алынбаса). Мындай жагдай жыл жыйынтыгы боюнча терс сальдосу 30,2 пайызга, 2166,9 млн. АКШ долларына чейин өсүшү күтүлгөн соода балансынын абалынын начарлоосу менен шартталат. Күндөлүк трансферттер боюнча акча каражаттарынын агымы бир аз болуу менен алардын өсүшү 6,6 пайызды түзөт. Бул кандайдыр бир деңгээлде 2012-жылдын март айындагы Кыргыз Республикасынын жарандарынын Россия Федерациясынын жарандыгын алуу жол-жобосун жөнөкөйлөтүү боюнча Россия – Кыргыз келишиминин денонсацияланышы менен кандайдыр бир деңгээлде шартталган.

Капитал менен операциялардын жана финансылык операциялар эсебинин сальдосу ишканалардын чет өлкө эсептеринде турган 158,1 млн. АКШ доллары өлчөмүндөгү капиталды тартыштыгынын, акыркы 3 жыл аралыгында болжол менен алганда орточо жылдык көлөм деңгээлинде тике чет өлкө инвестицияларынын агымынын сакталып калышынын (428,6 млн. АКШ доллары) жана 136,2 млн. АКШ доллары суммасында сырттан кредиттердин түшүүсүнүн эсебинен 52,1 пайызга, 931,9 млн. АКШ долларына чейин көбөйөт.

Тике чет өлкө инвестициялары негизинен кайра иштетүү өндүрүшүнө жана кыймылсыз мүлк менен операцияларды ишке ашыруу үчүн тартылууда. Алардын үлүшү тике чет өлкө инвестицияларынын жалпы көлөмүндө орточо алганда, тиешелүүлүгүнө жараша, 50 жана 30 пайызды түзөт. Акыркы 3 жыл аралыгында мамлекеттик инвестициялар программасы боюнча агылып кирүүлөрдүн негизги үлүшүн Кытай өкмөтү тарабынан берилген кредиттер түзөт. Болжолдоолор боюнча Түркия алдындагы карызды эсептен алып салуу келишиминин күчүнө киришине жана Кыргыз Республикасынын Россия Федерациясы алдында мурда берилген кредиттер боюнча карыздарды жөнгө салуу келишиминин ратификацияланышына ылайык, мамлекеттик карызды жоюу каралган.

2012-жылы төлөм теңдеминин сальдосу 2011-жылдагыга салыштырганда, олуттуу деле өзгөрүлбөй тургандыгы күтүлүүдө, ал 105,7 млн. АКШ долларын түзөт. Ал эми эл аралык камдардын көлөмү товарлар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн болочоктогу 3,8 айлык импортун жабууга жетиштүү болот.

Сомдун реалдуу жана номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индекстери

Сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индекси 2010-жылдын акырына карата андан мурдагы жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 6,5 пайызга төмөндөгөн. Ушул эле учурда сомдун реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индекси 8,1 пайызга көбөйгөн. Соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөрдүн валюталарынын сомго карата чыңдалуусуна карабастан, ошол өлкөлөрдө инфляция

деңгээлинин Кыргыз Республикасындагы инфляция деңгээлине салыштырганда (19,2 пайызга) кыйла төмөндүгү (3,2 пайызга) реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексине көбөйүү жагына басым жасап, ошол аркылуу алмашуу курсунун таасирин текшилеген.

Сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индекси 2010-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда, кийинки 2011-жылдын акырында дээрлик өзгөргөн эмес. Мында кароого алынып жаткан жылы реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индекси 1,1 пайызга көбөйгөн. Бул индекстин көбөйүүсүнө түрткү берген негизги себептен болуп, өнөктөш өлкөлөрдөгү инфляция деңгээлинин Кыргызстандагы көрсөткүчкө салыштырганда кыйла төмөндүгү саналат: 2011-жылдын декабрь айында андан мурдагы жылдын декабрь айында караганда Кыргыз Республикасындагы инфляция 5,7 пайызды түзгөн болсо, негизги өнөктөш өлкөлөрдө 4,6 пайыз чегинде катталган.

Алдын ала маалыматтар боюнча сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсу (НЭАК) 2012-жылдын 9-ай ичинде 2,9 пайызга төмөндөгөн. Бул 2012-жылдын сентябрь айында, 2011-жылдын декабрь айындагы орточо курска салыштырганда сомдун башка чет өлкө валюталарына карата баасынын түшүүсү менен шартталган¹.

Өнөктөш өлкөлөрдө инфляциянын² кыйла төмөндүгүнө карабастан, 2012-жылдын сентябрь айынын жыйынтыгы боюнча сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индексинин баасынын түшүүсү реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексинин 2,2 пайызга төмөндөшүнө түрткү берген.

1.1.3.1-таблица. Алмашуу курсу боюнча негизги көрсөткүчтөр

	2009-ж. декабрь	жылдын акырына (айдын акырына)				2012-ж. * сентябрь	%
		2010-ж. декабрь	%	2011-ж. декабрь	%		
РЭАК	103,0	111,3	8,1	112,5	1,1	110,1	-2,2
НЭАК	124,2	116,2	-6,5	116,2	0,0	112,8	-2,9
РЭТАК кытай юанына карата	141,7	147,5	4,1	144,2	-2,3	144,1	-0,1
НЭТАК кытай юанына карата	89,4	81,6	-8,7	78,4	-3,9	77,6	-1,0
РЭТАК еврого карата	109,4	133,8	22,3	140,1	4,7	144,9	3,4
НЭТАК еврого карата	67,9	70,8	4,3	71,6	1,1	73,1	2,0
РЭТАК каз.теңгесине карата	103,0	111,3	8,1	112,5	1,1	110,1	-2,2
НЭТАК каз.теңгесине карата	113,6	105,4	-7,2	106,5	1,0	107,2	0,7
РЭТАК орус рублине карата	70,1	75,0	7,0	76,6	2,2	74,2	-3,2
НЭТАК орус рублине карата	114,5	111,8	-2,3	114,7	2,6	113,7	-0,9
РЭТАК түрк лирине карата	104,2	109,8	5,3	131,5	19,8	125,0	-5,0
НЭТАК түрк лирине карата	262,1	246,4	-6,0	308,5	25,2	295,1	-4,3
РЭТАК АКШ долларына карата	162,4	178,8	10,1	184,4	3,1	185,3	0,5
НЭТАК АКШ долларына карата	108,4	101,6	-6,3	102,3	0,7	101,7	-0,6

* алдын ала алынган маалыматтар

" - " сомдун нарксыздашы, атаандаштыкка жөндөмдүүлүктүн жаакшыруусу

" + " сомдун бекемдеши, атаандаштыкка жөндөмдүүлүктүн начарлоосу

1.1.4. Финансы рыногунун негизги индикаторлору

Өлкөдөгү терс социалдык-саясий абал жана анын кесепеттери 2010-жылы финансы рыногунун өнүгүү процессине алгылыксыз таасирин тийгизген. Өзгөчө, ички терс таасирлер депозиттик база көлөмүнүн³ төмөндөшүнөн көрүнгөн. Ушуга карабастан, коммерциялык банктардын жалпы кредит портфели банк секторунда туруктуу абалдын сакталып тургандыгынан улам өсүшкө ээ болгон. 2010-жылы АКШ долларына карата сом

¹ Сомдун номиналдык эки тараптуу алмашуу курсу келтирилген, мында индексти эсептөө үчүн базалык мезгил катары 2000-жыл пайдаланылган.

² Кыргыз Республикасында инфляция 2012-жылдын январь-сентябрь айлары ичинде 3,1 пайызды түзгөн, ошол эле учурда алдын ала эсептөөлөр боюнча негизги соода өнөктөш-өлкөлөрдүн инфляциялык орточо деңгээли 1,9 пайызды түзгөн.

³ «АзияУниверсалБанк» ААКсынын көрсөткүчтөрүндөгү маалыматтарга корректировкалоолорду эске алуусуз.

6,8 пайызга нарксызданган, бул күндөлүк операциялар эсебинин терс сальдосунун көбөйүшү менен шартталып, чет өлкө валютасы жогорку суроо-талапка ээ болушунан улам келип чыккан. Алмашуу курсуна кошумча басымды өлкөдөгү туруксуз саясий жагдай да көрсөткөн. Мындан тышкары, рынокто терс маанидеги күтүүлөрдүн таасири астында жана тобокелдиктердин өсүшү шартында, мамлекеттик баалуу кагаздарды жайгаштыруу көлөмүнүн төмөндөшү байкалган.

2011-жылы финансы рыногунда туруктуу абал сакталып турган, бул Кыргыз Республикасынын негизги соода өнөктөш-өлкөлөрүндө экономиканын өсүшү шартында, ошондой эле экономиканы кредиттөөнүн өсүшүнөн улам жүргөн. Өкмөт айыл чарба тармагын мамлекеттик колдоого алуу чарасы катары түзүлгөн “Фермерлерге жеткиликтүү кредиттер” программасын ишке киргизген. Банк тутумунда ликвиддүүлүктүн көбөйүшүнөн улам, рыноктун негизги көрсөткүчтөрүндө бара-бара өсүш белгиленген. Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунун бардык сегменттеринде кирешелүүлүктүн жогорулашы байкалган, мында Финансы министрлигинин мамлекеттик казына векселдери жана Улуттук банктын ноталары өзгөчө суроо-талапка ээ болгон. Алсак, 2011-жылы жүгүртүүдөгү МКВ көлөмү 26,0 пайызга, 3,6 млрд. сомго чейин, ал эми ноталардын көлөмү 1,4 млрд. сомго жетүү менен 2 эсеге жогорулаган. Жыл ичинде АКШ долларынын курстук өзгөрүүсү ар кандай багытта белгиленген, бирок 2011-жылдын жыйынтыгы боюнча улуттук валюта АКШ долларына карата өз позицияларын бир аз бекемдеген.

Өлкөдө салыштырмалуу социалдык-саясий туруктуулукту сактоо жана ички рынокто ишкердик жигердүүлүктү жогорулатуу аркылуу, 2012-жылдын январь-сентябрь айларында депозиттер жана кредиттер рыногунда жогорулатуу тенденциясын колдоого алууга өбөлгө түзүлгөн. Мындан тышкары, 2012-жылдын башында “Фермерлерге жеткиликтүү кредиттер” долбоорунун экинчи баскычы өткөн жылдагыдай эле мамлекеттик каржылоо көлөмүндө (1 млрд. сом) ишке киришкен. Мында жалпысынан, өткөн жылдагы салыштырууга алынган мезгилдеги маани деңгээлинде сакталып калуу менен пайыздык чендер көрсөткүчтөрүнө олуттуу өзгөрүүлөр кирген эмес. Банк тутумунун кредит портфелинин сапатынын жакшыруусу байкалган, ошондон улам мөөнөтүндө төлөнбөгөн карыздар көрсөткүчү да 2012-жылдын баш жагындагы 3,9 пайыздан сентябрь айынын жыйынтыгы боюнча 3,4 пайызга чейин төмөндөгөн, пролонгацияланган кредиттердин үлүшү 4,1 пайызды түзгөн (2012-жылдын башталышына карата 4,7 пайыз чегинде катталган эле).

Коммерциялык банктардын сентябрь айынын акырына карата депозиттик базасынын көлөмү жыл башынан бери 31,4 пайызга көбөйүү менен 50,8 млрд. сомду түзгөн. Бул улуттук валютадагы депозиттердин өсүшү сыяктуу эле (28,7 пайызга, 24,8 млрд. сомго чейин), чет өлкө валютасындагы депозиттердин (34,2 пайызга, 26,0 млрд. сом эквивалентине чейин) өсүшүнүн эсебинен жүргөн.

Сом түрүндө жаңыдан кабыл алынган депозиттер боюнча орточо айлык пайыздык чен, 2011-жылдын тогуз айындагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда, 2,3 пайызга чейин (+0,2 п.п.) жогорулаган болсо, чет өлкө валютасындагы аманаттар боюнча 0,8 пайызды түзүү менен 0,1 п.п. төмөндөгөн.

Ушул жылдын январь-сентябрь айларында банк тутумунун кредит портфелинин көбөйүү динамикасынын өткөн жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда ыкчамдагандыгы байкалган, бул анын чет өлкө валютасындагы түзүүчүлөрүнүн салыштырмалуу активдүү көбөйүүсү менен шартталган. Иштеп жаткан коммерциялык банктардын жылдын тогуз айы ичиндеги кредит портфели 15,8 пайызга өсүп, сентябрь айынын акырында 36,1 млрд. сомду түзгөн (2011-жылдын январь-сентябрь айларында кредит портфели 13,9 пайызга көбөйгөн эле) кредиттөөнүн өсүшү, сом түрүндөгү кредиттөөнүн 13,3 пайызга кеңейиши сыяктуу эле, чет өлкө валютасында кредиттөөнүн 17,8 пайызга жетиши менен камсыз кылынган. Сомдун алмашуу курсунун кредит портфелинин өсүшүнө тийгизген таасирин эске албаганда, жылдын январь-сентябрь

айлары ичинде ал 14,8 пайыз өлчөмүндө калыптанып, мында валюталык кредиттердин көбөйгөндүгү 16,1 пайызды түзгөн.

Банктардын улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен жылдын январь-сентябрь айларында 22,9 пайызды түзүп, өткөн жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда, 0,6 п.п. төмөндөгөн, ал эми валюталык кредиттер боюнча чен 0,5 п.п. төмөндөп, 19,1 пайызга чейин азайган.

Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунда анын бардык сегменттеринде талаптын жогорулоосу катталган, бул албетте кирешелүүлүктүн орточо айлык көрсөткүчүнүн байкалаарлык төмөндөшүн шарттаган.

2012-жылдын январь-сентябрь айлары ичинде Финансы министрлиги 2,0 млрд. сом суммасына мамлекеттик казына облигацияларын жайгаштырган. Баалуу кагаздарга талаптын жылдык эсептөөдө сезилээрлик өсүшүнүн натыйжасында, МКО кирешелүүлүгү төмөндөп, бир мезгил ичинде орточо алганда, 15,0 пайызды түзүү менен 2011-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 3,9 п.п. төмөндөгөн, сентябрь айынын акырына карата жүгүртүүдөгү МКО көлөмү 4,1 млрд. сомду түзүп, жыл башындагы көрсөткүчтөн 34,8 пайызга ашкан.

Жылдын тогуз айы ичинде Финансы министрлиги жалпы суммасы 3,9 млрд. сомго мамлекеттик казына векселдерин жайгаштырган, бул 2011-жылдагы ушул көрсөткүчтөн 21,7 пайызга жогору. Мында, МКВ сунушу айына 330,0 млн. сомдон 565,0 млн. сомго чейин өзгөрүп туруу менен май айында максималдуу мааниге жеткен. Сентябрь айынын акырында жүгүртүүдөгү МКВ көлөмү, жыл башынан бери 5,7 пайызга көбөйүү менен 3,8 млрд. сомду түзгөн. МКВнын баардык түрү боюнча орточо айлык кирешелүүлүк, өткөн жылдын январь-сентябрь айларындагыга салыштырганда 6,0 п.п. төмөндөө менен 10,2 пайызды түзгөн. Кароого алынып жаткан мезгил ичинде ноталардын баштапкы рыногунда Улуттук банк орточо айлык эмиссия көлөмүн, акча кредит саясатынын максаттарына ылайык, 2,5 млрд. сомго жакын деңгээлде колдоп турган. Өткөрүлгөн көпчүлүк аукциондо талаптын көлөмү сунуш көлөмүнөн ашып, баалуу кагаздын кирешелүүлүгү төмөндөгөн. Ушул мезгил ичинде Улуттук банк 2011-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда, алардын көлөмүн 32,9 пайызга көбөйтүү менен 21,2 млрд. сом суммасындагы ноталарды жайгаштырган. Ал эми ушул мезгил ичинде талап көлөмү 48,9 пайызга жогорулоо менен 28,5 млрд. сом чегинде катталган. Ушул мезгил ичинде орточо алынган кирешелүүлүк 7,3 пайызды түзүп, 2011-жылдагы ушул көрсөткүчтөн 1,1 п.п. төмөндөө менен 7,3 пайызды түзгөн. Сентябрь айынын акырында Улуттук банктын ноталарынын жүгүртүүдөгү көлөмү 1,8 млрд. сомду түзүп, жыл башындагы көрсөткүчкө салыштырганда, 29,9 пайызга көбөйгөн.

Жылдын январь-сентябрь айлары ичинде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин (БФКМ) кредиттөө жагындагы жигердүүлүгү, банк секторунун өнүгүү динамикасынын деңгээлинде болгон. Тогуз ай ичинде бул мекемелердин чогуу алгандагы кредит портфелинин өсүшү 15,1 пайызды түзүп, сандык көрсөткүчтө алганда 18,1 млрд. сомго жеткен. Мында, БФКМдердин кредиттеринин экономикадагы кредиттер көлөмүнүн жалпы көрсөткүчүндөгү салыштырма салмагы 0,1 п.п. төмөндөп, 33,4 пайызга чейинкини түзгөн.

1.2. Акча-кредит саясатын ишке ашыруудан күтүлүп жаткан натыйжалар

1.2.1. Өткөн мезгил үчүн акча-кредиттик көрсөткүчтөргө анализдөөлөр жана 2012-жылдын акырына карата болжолдоолор

2010-жылы жана 2011-жылдын биринчи жарымында, Улуттук банк өлкө экономикасынын тышкы жана ички таасирлердин кесепетинен өтө төмөндөп кетишине жол бербөө максатында, акча-кредит саясатынын стандарттык эмес инструменти – “Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу” ЖЧКсы (БРАФ) аркылуу банк

секторунун экономиканы кредиттөөсүн колдоого алган. БРАФты түзүү чарба жүргүзүүчү субъекттердин ишин колдоо жана аларга көмөк көрсөтүү максатында, банк секторунун кайра каржылоосун кошумча ресурстар менен камсыз кылуу аркылуу өлкө экономикасын дүйнөлүк финансылык каатчылыктын терс кесепеттеринен коргоо үчүн кабыл алынган чаралардын бири болуп саналат. Бул мекеме тиешелүү тармак үчүн оңдоо коэффициентине корректировкаланган базалык ченге барабар чен боюнча реалдуу секторду кайра каржылоо максатында, банк секторуна финансылык ресурстарды сунуштаган. 2010-жылы Улуттук банк бул мекеменин кредиттери боюнча базалык ченди 7 пайызга чейин бара-бара төмөндөтүп, 1 (бирдик) деңгээлинде бирдиктүү тармактык коэффициентти аныктаган. 2010-жылы БРАФ тарабынан берилген кредиттердин көлөмү 1,6 млрд. сомду түзгөн.

Экономиканы кредиттөө үчүн ресурстар базанын төмөндөп жаткандыгын эске алуу менен Улуттук банк 2010-жылдын май айынан тартып, коммерциялык банктар үчүн милдеттүү кам өлчөмүн 9,5 пайыздан 8 пайызга чейин төмөндөткөн. Мындан тышкары, ачык рынокто операцияларды жүргүзүү аркылуу үстөк ликвиддүүлүктөн арылтуу көлөмү төмөндөгөн.

2011-жылы экономиканын келечектен үмүттөндүргөн өсүш белгилеринин байкалышын эске алуу менен Улуттук банк инфляциянын өсүшүнө жооп иретинде бир катар чараларды көрүү менен акча-кредит саясатынын таасирин алгылыктуу чекте катуулаткан. Улуттук банк 2011-жыл ичинде үстөк ликвиддүүлүктөн арылтуу көлөмүн арттырган: Улуттук банктын жүгүртүүдөгү ноталарынын көлөмү жыл башындагы 669,2 млн. сомдон жыл акырындагы 1,4 млрд. сомго чейин көбөйтүлгөн; ликвиддүүлүктөн арылтуу боюнча репо-операциялар көлөмү жыл башындагы 70,8 млн. сомдон жыл акырындагы 206,8 млн. сомго чейин өскөн. Банк тутумунда үстөк камдардын жогору болуп турушу алкагында, инфляциянын монетардык түзүүчүлөрүн чектөө үчүн 2011-жылдын март айында өлкөнүн башкы банкы коммерциялык банктар үчүн милдеттүү кам өлчөмү эсептик базанын 8 пайызынан 9 пайызына чейин көбөйтүп, ошондой эле БРАФтын кредиттөө максаты үчүн базалык ченди өткөн жылдын июль айында 10 пайызга чейин жогорулаткан. Ушуну менен бирге эле, экономиканын калыбына келип жатышынын туруктуу белгилерин эске алуу менен жана аны чечүү үчүн БРАФ сыяктуу мекемени түзүү кадамы жасалган. Негизги милдеттердин аткарылышына байланыштуу Улуттук банк, бул мекеменин ишин токтотуу чечимин кабыл алган. Жоюу процесси башталган учурда, 2011-жылдын 1-августуна карата БРАФ тарабынан бөлүштүрүлгөн каражаттардын көлөмү 2,6 млрд. сомду түзгөн.

Ички банктар аралык валюта рыногунда Улуттук банк 2010 жана 2011-жылдары АКШ долларын сатуу боюнча операцияларды басымдуу жүргүзгөн, сатуунун накта көлөмү тиешелүүлүгүнө жараша, 234,8 жана 160,7 млн. АКШ доллары чегинде катталган. Акча базасынын өсүш арымы ушул жылдар ичинде тиешелүүлүгүнө жараша, 18,4 жана 12,8 пайызды түзгөн.

Акча-кредит саясатынын 2012-2014-жылдарга негизги багыттарында 2012-жылдагы акча-кредит саясатынын башкы максаты катары инфляцияны алгылыктуу чекте токтотуп туруу аныкталган, бул өз кезегинде Өкмөттүн туруктуу экономикалык өсүш боюнча пландарынын аткарылышына өбөлгө түзмөк.

Ушул жылдын тогуз айы ичинде базалык инфляциянын 9-10 пайыз деңгээлинде сакталып турушу анын далилинен болгон, жогорку инфляциялык жагдайдын сакталып турушун эске алып, ошондой эле мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын олуттуу көбөйүшүнө байланыштуу Улуттук банк үстөк ликвиддүүлүктөн арылтуу көлөмүн арттырган: Улуттук банктын жүгүртүүдөгү ноталарынын көлөмү орточо алганда 2,0 млрд. сомду түзүп, жыл башына карата 1,3 эсеге, 1,4 млрд. сомдон сентябрь айынын акырына карата 1,8 млрд. сомго чейин көбөйгөн; ликвиддүүлүктөн арылтуу боюнча репо операцияларынын көлөмү 2,4 эсеге, жыл башындагы 206,8 млн. сомдон сентябрь айынын акырындагы 500,0 млн. сомго чейин өскөн. Улуттук банктын эсептик чени өткөн жылдын тогуз айы ичинде 13,61 пайыздан 4,25 пайызга чейин төмөндөгөн. Берилген “овернайт”

кредиттеринин көлөмү кыскарып, 2011-жылдын тиешелүү мезгилиндеги 3,9 млрд. сомго караганда, 1,9 млрд. сомду түзгөн.

2012-жылдын тогуз айы ичинде ички валюта рыногунда салыштырмалуу туруктуу жагдай өкүм сүрүп, талаптын сунушка шайкештиги байкалган. Ушуга байланыштуу Улуттук банк январь, февраль жана июнь айларындагы алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүнө жол бербөө максатында, валюталык интервенцияларды жүргүзүп, валюта рыногуна айрым учурда гана катышкан. Тогуз ай ичинде чет өлкө валюталарын таза сатуу 38,3 млн. АКШ долларын түзгөн болсо, 2011-жылдын ушул мезгилинде ал 65,9 млн. АКШ доллар чегинде катталган эле. АКШ долларынын сомго карата алмашуу курсу 1,4 пайызга, 1 доллар үчүн 46,4847 - 47,1484 сомго чейин жогорулаган (2011-жылдын ушул мезгилинде алмашуу курсунун 4,5 пайызга төмөндөшү байкалган).

2012-жылдын январь-сентябрь айларынын жыйынтыгы боюнча акча базасы эң башкысы, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын эсебинен 9,8 пайызга көбөйгөн. Ушул мезгил ичинде М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акча 18,9 пайызга өсүп, банк секторунан экономикага кредит 16,5 пайызга көбөйгөн.

Кароого алынып жаткан жылдын акырына чейин Улуттук банк акча-кредит саясатынын багытын сактап калып, бул Өкмөттүн жыл акырында чыгашаларынын күтүлүп жаткан олуттуу өсүшү алкагында, акча-базасынын өсүш арымын 17 пайыздан ашпаган чекте кармап турууга өбөлгө түзөт.

Акча сунуштоо булагынын түптөлүшү

Өкмөт тарабынан 2012-жылы “Фермерлерге жеткиликтүү кредиттер” долбоорун ишке ашыруунун чегинде 1 млрд. сом өлчөмүндө мамлекеттик каржылоо долбоорунун экинчи баскычын өздөштүрүү башталган. Ушул долбоордун алкагында иш жүзүндө өздөштүрүлгөн каражаттарынын суммасы 700,4 млн. сомду түзгөн (2012-жылдын 1-декабрына карата абал боюнча). Өкмөт тарабынан калкты социалдык колдоого алууну (анын ичинде социалдык коргоого, бюджет чөйрөсүндөгү кызматкерлерге эмгек акы жана пенсиялар), өлкө түштүгүндө 2010-жылы болуп өткөн каргашалуу окуялардын жүрүшүндө бузулган объекттерди калыбына келтирүүгө чыгашаларды кошо алганда, мамлекеттик бюджеттин чыгашалары көбөйтүлгөн.

2012-жылдын тогуз айынын жыйынтыгы боюнча акча топтомдорунун өсүш арымын, 2011-жылдын январь-сентябрь айларындагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштыруу менен төмөнкүчө чагылдырууга болот:

	<i>2012-ж. 9 айы үчүн</i>	<i>2011-ж. 9 айы үчүн</i>
- М0 банктардан тышкаркы акча	7,1 пайыз;	6,7 пайыз
- М2 кеңири мааниде колдонулуучу акча	14,5 пайыз;	9,2 пайыз
- М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акча	18,9 пайыз;	10,5 пайыз

2012-жылдын тогуз айы ичиндеги Улуттук банктын таза чет өлкө активдеринин акча базасынын өсүшүнө кошкон салымы 15,0 пайызды түзгөн (2011-жылдын тиешелүү мезгилинде – 8,6 пайыз). Улуттук банктын таза чет өлкө активдеринин өсүшүнө негизги салымды чет өлкө активдери (+10,4 пайыз) жана алтындын баасынын өсүшү (+3,3 пайызга) негизги салым кошкон. Таза чет өлкө активдердин көбөйүүсүнө түрткү берген ички булактардан болуп, алтын казып алуучу компаниялардан 75,5 млн. АКШ долларындагы сумманын, транзиттик ташып жеткирүү борборунан 45,0 млн. АКШ долларындагы сумманын түшүүсү жана Россия аскер базасынан 15,5 млн. АКШ доллары суммасындагы ижара төлөмүнүн түшүүсү саналат. 2012-жылдын январь-сентябрь айлары ичинде сырттан каржылоонун көлөмү 19,2 млн. АКШ долларды түзгөн.

Улуттук банктын таза ички активдери тогуз ай ичинде акча базасын төмөндөткөн, мында ички активдердин анын төмөндөшүнө кошкон салымы (-) 5,2 пайыз чегинде катталган. 2011-жылдын январь-сентябрь айларында таза ички активдердин акча базасынын төмөндөшүнө кошкон салымы (-) 3,2 пайызды түзгөн эле. Улуттук банктын таза ички активдеринин төмөндөшүнө Улуттук банктын ачык рынокто жүргүзгөн операциялары (-4,0 пайыз чегиндеги салымы), “капитал эсеби ж.б. статьялар (нетто)” эсептериндеги төмөндөөлөр, валюта курстарынын өзгөрүүсүнүн натыйжасында, валюталык активдердин кайрадан бааланышына байланыштуу (-2,1 пайыздык) салымды кошкон. Өкмөттүн операциялары таза ички активдердин өзгөрүүсүнө алгылыктуу салым кошо алган (+0,8 пайыз).

Банк тутумунун таза чет өлкө активдери январь-сентябрь айлары ичинде (+) 12,8 пайыздык салымы менен М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акчанын көбөйүүсүнө таасир эткен. Ал эми 2011-жылдын ушул мезгилинде салым (+) 7,6 пайызды түзгөн. Банк тутумунун таза чет өлкө активдеринин көбөйүүсүнө “резидент эместерге карата талаптар” негизги салым кошкон, ал (+) 12,4 пайыз чегинде катталган.

Банк тутумунун таза ички активдери 2012-жылдын тогуз айы ичинде кеңири мааниде колдонулган акчанын көбөйүшүн шарттаган. М2Х кеңири мааниде колдонулуучу баанын өзгөрүүсүнүн банк тутумунун таза ички активдеринин салымы (+) 6,1 пайыз чегинде бааланган (2011-жылдын ушул эле мезгилинде көбөйүү (+) 2,9 пайызды түзгөн эле). Банк тутумунун ички активдеринин көбөйүүсүнө (+) 6,9 пайыз чегиндеги салымы менен “башка секторлорго карата талаптар” статьясы жана (-) 0,9 пайыздык салымы менен “жана башка” статьялары, (-) 0,9 пайыз чегиндеги салымы менен “капитал эсеби” боюнча төмөндөөлөрдүн жүрүшү шартында, (+) 1,1 пайыз чегиндеги салымы менен Өкмөттүн операциялары таасирин тийгизген.

2012-жылдын октябрь айынын акырында М2Х кеңири мааниде колдонулуучу акчанын түзүмү жыл башындагыга салыштырганда, төмөнкүдөй өзгөрүүгө дуушар болгон:

- банктардан тышкаркы акчанын үлүшү 59,4 пайыздан 53,5 пайызга чейин төмөндөгөн;
- башка депозиттик корпорациялардын депозиттеринин үлүшү 40,6 пайыздан 46,5 пайызга чейин көбөйгөн.

Мында, М2Хтин курамына кирген депозиттердин түзүмү дээрлик өзгөргөн эмес. Улуттук валютадагы депозиттердин үлүшү 46,6 пайызды, ал эми валюталык депозиттердин үлүшү 53,4 пайызды түзгөн.

Демек, М2Х мультипликатору 2012-жылдын баш жагындагы 1,45 сентябрь айынын акырындагы 1,57 чейинки өсүшкө ээ болгон. 2012-жылдын акырына карата кеңири мааниде колдонулуучу М2Хтин өсүш арымы эң башкысы, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн күтүлүп жаткан олуттуу чыгашаларынын натыйжасында банктардан тышкаркы акчанын көбөйүүсүнүн эсебинен 20 пайыздан ашпай тургандыгы күтүлүүдө.

2012-жылдын январь-ноябрь айлары ичинде акча базасы 10,2 пайызга көбөйгөн. Алдын ала маалыматтар боюнча М2Х акча массасы 19,2 пайызга өскөн. Мында, банктардан тышкаркы акча 5,6 пайызга, ал эми коммерциялык банктардын депозиттери 39,2 пайызга көбөйгөн. Улуттук валютадагы депозиттер 47,1 пайызга, ал эми чет өлкө валютасындагы депозиттер 32,4 пайызга көбөйгөн. Экономикага кредит 26,7 пайызга арткан.

1.2.2. Инфляция факторлору жана акча-кредит саясатынын сандык көрсөткүчүнө жетишүү

2010-жылдын жыйынтыгы боюнча инфляциянын 2009-жылдагы көрсөткүчкө салыштырмалуу 19,2 пайызга чейин ыкчамдашы катталган (2010-жылдын декабры, 2009-жылдын декабрына карата). 2010-жылдын биринчи жарым жылдыгында керектөө бааларынын өсүш арымы (инфляциянын жылдык мааниси 3,6 пайызды түзүп турган

шартта) экинчи жарым жылдагы инфляциянын күч алышына ыктаган. Алсак, азык-түлүк товарларына тышкы баа таасирлеринен, экспорттук бажы алымдарынын киргизилишине байланыштуу, КММ наркынын өсүшү жана мунай заттарынын дүйнөлүк рыногунда баанын жогорулоосунан улам, ички азык-түлүк товарларына баа олуттуу өсүп кеткен.

2010-жылдагы инфляциялык инерция 2011-жылдын биринчи чейрегинде да орун алып турган, бирок апрель айында азык-түлүктүн дүйнөлүк товардык рынокторунда, андан соң Кыргызстандын ички рыногунда азык-түлүккө баанын турукташуусунун, анын ичинде сезондук факторлордун эсебинен турукташуусунун алгачкы белгилери байкалган. Айыл чарба секторунда жогорку түшүмдүүлүккө жетишүү сезондук дефляцияга өбөлгө түзүп, алгачкы жолу июль айынан тартып 4 ай аралыгына созулган. 2011-жылдын жыйынтыгы боюнча инфляция жылдык мааниде алганда, 5,7 пайызды, анын ичинде азык-түлүк товарларынын баасынын өсүшү 3,5 пайызды түзгөн.

2012-жылдын биринчи жарым жылдыгы негизги азык-түлүк товарларына дүйнөлүк баанын төмөндөшү алкагында, республикадагы баанын жалпы деңгээлинин төмөндөшү менен мүнөздөлгөн. Жылдын июнь айында аба-ырайынын алгылыксыз болуп жатышы жөнүндө маалыматтар түшө баштаган. Айрым айыл-чарба өсүмдүктөрү үчүн өндүрүштүк көрсөткүчтөрдүн төмөндөшү жүргөн. Ушул шартта, буудай жана жүгөрү рыногунда баанын олуттуу өсүшү тастыкталган. Буудайга дүйнөлүк баанын өзгөрүүсү нан азыктарына болгон ички баага таасир эткен. Бул жагдайды дан эгининен начар түшүм алынышынан улам, ички себептер да кыйла татаалдаган. Калктын кирешелеринин өсүшү да өлкөдө инфляциянын деңгээлинин өсүшүнө түрткү берген кошумча факторлордон болгон (эмгек мигранттарынан акчалай которуулардын таза агымы) 19,9 пайызга көбөйүп, реалдуу эмгек акы 20,5 пайызга өскөн).

УСКнын алдын ала маалыматтары боюнча 2012-жылдын ноябрь айында инфляция жылдык мааниде, азык-түлүк товарларына баанын өсүшү арымы басаңдаган шартта 7,0 пайызды түзгөн. Жыл башында инфляция 5,9 пайызды түзгөн, ал эми баанын өскөндүгүн эске алганда ал ноябрь айында 0,8 пайыз чегинде катталган.

Негизинен керектөө баасынын учурдагы динамикасы төмөнкү факторлор менен шартталган:

- азык-түлүк товарларына баанын өзгөрүлмөлүүлүгү;
- өлкөдө макроэкономикалык жагдайдын туруксуздугу;
- күндөлүк керектөөгө мамлекеттик бюджеттин чыгашаларынын олуттуу үлүшүнүн жумшалышы, ошондой эле жыл ичинде бюджеттик каражаттардын бирдей эмес чыгымдалышы.

Өткөн мезгил үчүн айкын маалыматтарды, ошондой эле керектөө баасынын мындан аркы динамикасын болжолдоолорду эске алганда, 2012-жылдын жыйынтыгы боюнча инфляция (2012-жылдын декабры 2011-жылдын декабрына карата) 8,5 пайызга жакын деңгээлде күтүлөт.

2. 2013-2015–ЖЫЛДАРДА ЭКОНОМИКАНЫН ӨНҮГҮҮСҮНҮН КЕЛЕЧЕКТЕРИ

2.1. Тышкы жана ички факторлор, мүмкүн болуучу тобокелдиктер

Республикадагы макроэкономикалык жагдайга таасирин тийгизиши мүмкүн болгон *тышкы тобокелдиктерге* төмөнкүлөр кирет:

- дүйнөлүк экономиканын туруксуздугу

Евросоюздун айрым өлкөлөрүндө орун алган проблемалардын фундаменталдуу чечилбегендиги, АКШда жана Кытайда экономикалык өсүштүн басаңдашы, дүйнөлүк экономикалык системанын өнүгүүсүндөгү аныксыздык факторлордон болуп саналышат.

- негизги соода өнөктөш өлкөлөр менен соода шарттарынын начарлоосу

Негизги соода өнөктөш өлкөлөр менен соода шарттарынын начарлоосунун терс таасирлери экономиканын экспорттук-багытталган тармактарда (өнөр жай жана кызмат көрсөтүү чөйрөсү) өндүрүштүн көлөмүнүн түшүүсүнөн көрүнөт, бул экспорттун эсебинен чет өлкө валютасынын агылып кирүүсүнүн азаюусунан улам, улуттук валютаны кошумча басымга дуушар кылат. Импорттун наркынын өсүшү экономикага кошумча инфляциялык басымды шарттайт.

- чет өлкө инвестицияларынын пландаштырылган көлөмдөн кем түшүүсү

Орто мөөнөтүү мезгил ичинде мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын олуттуу бөлүгү тышкы карыз алуулардын эсебинен жабылат. Эгерде, тышкы карыз алуулар толук көлөмдө түшпөсө, анда мамлекет тарабынан чыгаша милдеттенмелердин толук аткарылбай калуу тобокелдиги келип чыгат.

Ички тобокелдиктерге төмөнкүлөр кирет:

- бюджет-салык сектордогу жагдайдын туруксуздугу

Келээрки мезгил оор болуп, фискалдык органдар тарабынан мамлекеттик финансыларды эффективдүү башкаруу маселелерине өзгөчө көңүл бурулушун талап кылат. Узак мезгил бою тартыштыктын жогорку деңгээлде сакталып турушу экономика үчүн инфляциянын өсүшү менен кооптуу жана экономикада инфляциялык процесстердин турукташуусуна жетишүүгө реалдуу тоскоолдуктарды жаратышы мүмкүн. Бюджеттик консолидациялоо жана оптималдаштыруу принциптеринин сакталышы да маанилүү болуп саналат.

- Экономиканын импортко жогорку деңгээлде көз карандуулугу жана азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылуу проблемаларынын чечиле электиги

Көптөгөн негизги азык-түлүк товарлары боюнча азык-түлүк балансынын маалыматтарына ылайык, ички өндүрүүнүн керектөөнү толук көлөмдө жаба албай төмөн деңгээлде болушу белгиленген, бул импортко көз карандуулуктун артышына алып келет. Импорттолуучу товарларга баалар келечекте өнүгүүсүнүн аныксыздыгы менен мүнөздөлүп, ички инструменттер менен жөнгө салынбайт.

➤ тарифтик саясат жагындагы аныксыздык

Учурда Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн орто мөөнөткө каралган тарифтик саясат боюнча позициясы белгисиз бойдон калууда. Өзбекстандан алынып келинген газга карата сатып алуу баасынын чейрек сайын жогорулоосу, ошондой эле энергетика секторунда жогорку деңгээлдеги жоготуулардын сакталып калышы өнөр жай жана жеке сектор үчүн трифтердин жогорулоосуна өбөлгө түзөт.

2.2. Экономиканын өнүгүүсү

Экономиканы өнүктүрүү болжолу базалык жана альтернативдик сценарийлердин негизинде иштелип чыккан. *Базалык сценарийге* ылайык, 2013-жылга ИДӨнүн прогнозу 2012-жылдагы түшүүлөрдөн кийин экономикалык өсүштүн калыбына келүүсүн алдын-ала карайт. Негизги болжолдоолор төмөнкүлөр:

- «Кумтөрдө» алтынды казып алуунун көлөмүн 2011-жылдагы деңгээлге (580 миң унций)¹ жеткирүү;
- айыл-чарба жана кызмат көрсөтүүлөр секторундагы өсүш арым орточо жылдык мааниден жогору болот;
- өлкөнүн соода өнөктөш өлкөлөр менен соода-экономикалык мамилелеринин туруктуу өнүгүүсү;

Мындан тышкары 2012-жылдагы төмөнкү базанын эффекттин эске алуу зарыл.

2013-жылы экономика өзүнүн өсүшүн калыбына келтирет жана ИДӨ 8,3 пайыз деңгээлде түптөлөт. ИДӨнүн өсүшүнө олуттуу салым өнөр жай (3,9 п.п.), кызмат көрсөтүү чөйрөсүндөгү ишканалардан (2,4 п.п.) жана айыл чарбасынан (0,5 п.п.) күтүлүүдө.

ИДӨнүн дефлятору 12,0 пайыз деңгээлинде болжолдонууда, бул инфляциянын орточо жылдык болжоруна дал келет. Ошентип, ИДӨнүн көлөмү номиналдык мааниде 355,9 млрд. сомду түзөт.

ИДӨнүн өсүшү өлкө экономикасында керектөөнүн жана инвестициялардын өсүшү менен камсыз болот. Ички суроо-талаптын туруктуу өсүшүнө жеке адамдардын акчалай которууларынын агылып кирүүсү өбөлгө түзөөрүн улантат. Транспорт жолдорун реабилитациялоо жана энергетика чөйрөсүнө инвестициялар күтүлүүдө.

2014 жана 2015-жылдарга экономиканын өсүшүнүн узак мөөнөттүү баа берүүлөрүнүн негизинде жана таасирлердин жана башка кесепеттердин жоктугу шартында эсептелген ИДӨнүн реалдуу өсүш арымы 5,0 пайыз деңгээлинде түптөлөт, ал эми номиналдык мааниде ИДӨнүн көлөмү, тиешелүүлүгүнө жараша 407,5 жана 466,4 млрд. сом деңгээлинде болжолдонот.

Таблица 2.2.1. ИДӨнүн орто мөөнөткө каралган келечекте өсүшүнө баа берүү

	факт	болжолдоо			
	2011	2012	2013	2014	2015
Айыл чарбасы	2,3	0,0	2,5	2,0	2,0
Өнөр жайы	12,1	-17,5	22,8	5,6	9,0
Курулуш	-3,9	8,0	9,0	11,5	8,0
Кызматтар	5,2	5,2	5,2	5,2	4,0
Азык түлүккө таза салык	5,7	-1,0	8,3	5,0	5,0
ИДӨ, пайыздар	5,7	-1,0	8,3	5,0	5,0
Дефлятор, пайыздар	17,3	8,5	12,0	9,0	9,0
Номиналдык ИДӨ, млн. сом	273 107,8	293 377,4	355 930,4	407 489,9	466 372,1

¹ Центерра Голд Инк. 2012-жылдын 7-ноябрындагы пресс-релизинде жарыяланган прогнозуна ылайык

Фискалдык саясаттын орто мөөнөткө каралган стратегиясына ылайык. Макроэкономикалык туруктуулукту камсыз кылуу үчүн маанилүү өбөлгөлөрдөн болуп, төмөнкүлөр саналышат:

- өлкөдөгү социалдык-саясий туруктуулук;
- макулдашылган акча-кредиттик жана бюджеттик-салыктык саясатты жүргүзүү;
- экономикалык өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттары боюнча түзүмдүк реформаларды жылдыруу;
- тышкы карыз оорчулугун басаңдатуу жана тышкы экономикалык кызматташтыкты кеңейтүү;
- жеке инвестициялардын агылып кирүүсү үчүн ыңгайлуу инвестициялык чөйрөнү түзүү.

Бюджеттик-салыктык саясатты 2013-2015-жылдарда өнүктүрүүнүн негизги болжолдоолору болуп төмөнкүлөр саналат:

- бюджеттин коргоого алынган статьяларын толук көлөмдө каржылоо;
- орто мөөнөткө каралган мезгилде бюджеттик консолидацияны жүргүзүү.

Өткөн жылдардагы тажрыйбалардан улам мамлекеттик бюджеттин иш жүзүндө аткарылышы, орточо алганда бюджетке салынган сумманын 90 пайызына жакынын, ал эми ресурстук бөлүк боюнча орточо алганда чыныгы түшүү – бюджетке салынган сумманын 70-80 пайызына жакынын түзөт. Бул баалоолор бюджет-салык сектордун төмөндө көрсөтүлгөн болжоруу көрсөткүчтөрүн даярдоо учурунда эске алынган.

Мамлекеттик бюджеттин ТМИ гранттарын эске алганда кирешелери 2013-жылы 93,4 млрд. сом же ИДӨгө карата 26,2 пайыз суммасында болжолдонот. 2014-2015-жылдар аралыгында кирешелердин жалпы көлөмү, тиешелүүлүгүнө жараша 97,0 млрд. сомго жана 105,2 млрд. сомго чейин өсөт.

2013-2015-жылдарда чыгашаларды пландуу кыскартуу күтүлүүдө. Мамлекеттик бюджеттин чыгашалары 2013-жылы 104,9 млрд. сом же ИДӨгө карата 29,5 пайыз, 2014 – жылы – 108,0 млрд. сом же ИДӨгө карата 26,5 пайыз, ал эми 2015-жылы – 112,4 млрд. сом же ИДӨгө карата 24,1 пайыз чегинде болжолдонот.

Мамлекеттик чыгашалардын инвестициялык түзүүчүлөрүн өстүрүү жана керектөө чыгашаларынын өсүшүн ооздуктоо максатында, 2013-жылы күндөлүк чыгашалар, анын ичинде эмгек акы 2012-жылдагы деңгээлинде сакталып турат деп болжолдонууда. Бул өз кезегинде, бюджеттен экономиканын реалдуу секторун өнүктүрүүгө багытталган каражаттардын көлөмүн көбөйтүүгө өбөлгө түзөт, бул жыйынтыгында келип, өлкөнүн экономикалык өсүшүнө алгылыктуу таасирин тийгизет.

Бюджеттин тартыштыгы 2013-жылы 11,5 млрд. сом же ИДӨгө карата 3,2 пайыз, 2014-жылы – 10,9 млрд. сом же ИДӨгө карата 2,7 пайыз, 2015-жылы – 7,2 млрд. сом же ИДӨгө карата 1,6 пайыз деңгээлинде болжолдонот.

Базалык сценарийге ылайык 2013-жылы өлкөнүн соода балансынын абалынын жакшыруусу¹ болжолдонууда, буга импорттук түшүүлөрдүн өсүшүнө салыштырганда, экспорттук берүүлөрдүн кыйла динамикалуу өсүшү өбөлгө түзөт. Алсак, Кумтөр кенинде алтынды казып алуунун калыбына келтирүү, соода өнөктөш өлкөлөр тарабынан жергиликтүү товарларга суроо-талаптын сакталышы менен катар эле, экспорттук берүүлөрдүн 17,3 пайызга өсүшүн камсыз кылат. Ушуну менен бирге эле, Кыргыз Республикасынын жана соода өнөктөш өлкөлөрдүн экономикасынын өсүшү импорттук товарларга суроо-талаптын кармалып турушуна өбөлгө түзөт анын көлөмү 5,2 пайызга көбөйөт. Urals сортундагы мунайга карата 11 пайызга баанын төмөндөөсү мунай заттарынын импортунун көлөмүнүн 7,5 пайызга азаюусуна алып келет.

¹ 2013-2015 –жылдарга каралган болжолдоодо Кыргыз Республикасынын Бажы союзуна киргендигине байланыштуу келип чыккан тышкы факторлордун таасири каралган эмес, анткени өлкөнүн Бажы союзуна киришинин шарттары жана мөөнөттөрү али аныктала элек.

Тышкы соодада алгылыктуу динамиканын орун алышы менен катар эле, трансферттер түрүндөгү акча каражаттарынын агылып кирүүсүнүн өсүш ыргагынын басаңдоосу болжолдонууда, ал эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын түшүүсү менен камсыз болот. Көбүнчө 2012-жылдын 1-декабрынан тартып, Россия Федерациясынын эмгек мигранттарынын орус тилин билүүсү боюнча экзамен тапшырууга милдеттендирген мыйзамы күчүнө кирет. Жалпысынан, күндөлүк эсептин абалынын жакшыруусу болжолдонууда, мында тартыштык ИДӨгө карата 5,4 пайызга төмөндөйт (кошумча баа берүүнү эске албаганда ИДӨгө карата -8,2 пайызга чейин).

Күндөлүк эсептин тартыштыгын каржылоо тике чет өлкө инвестицияларынын агылып кирүүсүнүн (459,2 млн. АКШ долларында) жана мамлекеттик секторго кредиттердин (295,0 млн. АКШ долларында) эсебинен жүзөгө ашырылат.

Жалпысынан алганда, 2013-жылдын жыйынтыгы боюнча төлөм теңдеминин алгылыктуу сальдосу 160,1 млн. АКШ долларында болжолдонсо, ал эми эл аралык камдар менен товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн импортунун келечектеги көлөмүн жабуу деңгээли 4,0 айга чейин көбөйөт.

2014-2015-жылдары күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгы азаюуга багытталат, жана 2015-жылга күндөлүк эсебинин терс сальдосу 1,3 пайызга чейин азаят. Товарлардын жана кызматтардын импортун алтын жана валюта кам менен жабуу коэффициенти орточо 4,4 айды түзөт.

Альтернативдик сценарийине ылайык экономиканын өнүгүүсү Өкмөттүн программаларынын жана 2017-жылга чейин Туруктуу өнүгүү стратегиясынын долбоорунун болжолдоруна жана ориентирлерине негизделген. ИДӨнүн альтернативдик болжолуна 2012-жылда байкалган басаңдоодон кийинки орто мөөнөттөгү экономиканын кайра калыбына келиши жыл сайын 7 пайыз деңгээлине чейин болгонун караштырат.

Мында негизги божомолдоолор төмөнкүлөр:

- инвестициялык активдүүлүктү күчөтүү жана тоо кенин казып алуу, электроэнергетика, агрардык өнөр жай комплекс сферасында ири улуттук долбоорлорду ишке ашыруу,
- алтын казып алуучу компаниясынын пландарына жараша «Кумтөр» кенинде алтынды казып алуусунун кайра калыбына келүүсү,
- айыл чарба жана кызматтар секторундагы оң өсүшү,
- активдүү тышкы экономикалык ишин жүргүзүү,
- өлкөнүн соода өнөктөш өлкөлөр менен болгон соода-экономикалык мамилелеринин стабилдүү өнүгүүсү.

2013-жылдагы экономикалык өнүгүүсү 2012-жылдын 12-сентябрындагы №613 “Кыргыз Республикасынын 2013-жылга жана 2014-2015 жылдарга карата социалдык-экономикалык өнүгүүсүн болжолдоолор жөнүндө” Өкмөттүн токтомунда белгиленген Өкмөттүн экономика өнүгүүсүнүн болжолдоруна негизделген. Мында, 2013-жылы ИДӨнүн реалдуу өсүш арымдары оң мааниде 7,0 пайыз деңгээлинде калыптанат. Болжолдогон өсүш экономиканын бардык секторлорунун салымы менен шартталат. Мында, көбүрөөк салым кызматтар, өнөр жай секторлору тарабынан болот. 2013-жылы ИДӨ дефлятору 8,4 пайыз деңгээлинде болжолдонот. Ошону менен, 2013-жылдын ИДӨ көлөмү номиналдык мааниде 354,4 млрд. сомду түзөт.

2014-2015 жылдары экономикалык өнүгүү 2013-2017 жылдарга каралган Туруктуу өнүктүрүү стратегиясына киргизилген сандык ориентирине туура келет. Ошентип, экономикалык өсүш орточо 7 пайызды түзөт, ал эми номиналдык мааниде ИДӨ 2015-жылы 470,2 млрд. сом деңгээлине чейин жетет.

Альтернативдик сценарий боюнча бюджет-салык секторунун өнүгүүсү “2013-жылга мамлекеттик бюджетти жана 2014-2015 жылдарга болжолдоолор жөнүндө” Мыйзамына каралган көрсөткүчтөргө ылайык келет. Андан тышкары, кийинкилер каралат:

- жалпы көлөмдөгү бюджеттин сакталган статьяларын каржылоо;
- бюджеттик консолидациясын жүргүзүү;
- пландаштырылган кредиттердин жана гранттардын келиши.

“2013-жылга мамлекеттик бюджетти жана 2014-2015 жылдарга болжолдоолор жөнүндө” Мыйзамына ылайык мамлекеттик ТМИнин гранттарын эске алуу менен бюджеттин кирешелери 2013-жылы 98,5 млрд. сомду же ИДӨгө карата 27,8 пайызды түзөт. Мамлекеттик бюджеттин чыгашалары 115,4 млрд. сомду же ИДӨгө карата 32,6 пайызды түзөт.

2014-2015-жылдар ичинде мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин жалпы көлөмү ТМИ эске алуу менен тиешелүүгүнө жараша 102 913,4 млн. сомго жана 111 811,1 млн. сомго чейин, ал эми чыгашалардын жалпы көлөмү 119,1 млрд. сомго жана 122,9 млрд. сомго чейин көбөйөт.

Бюджеттин тартыштыгы 2013-жылы 16,9 млрд. сом же ИДӨгө карата 4,8 пайыз деңгээлинде, 2014-жылы – 16,2 млрд. сом же ИДӨгө карата 4,0 пайыз, в 2015-жылы – 11,1 млрд. сом же ИДӨгө карата 2,4 пайыз болжолдонот.

Альтернативдик сценарийге ылайык күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгынын деңгээлинин ИДӨгө карата 2,8 пайызга чейин алтынды экспорттук тапшыруусунун өсүшү эсебинен азайышы күтүлүүдө (*кошумча баалоону эске алуусуз – ИДӨгө карата 5,7 пайызга чейин*). Өлкөгө капиталдын келиши чоң өзгөрүүлөрүсүз болот, жана капитал менен операциялардын жана финансы операциялар эсебинин сальдосу 950,1 млн. АКШ доллар өлчөмүндө калыптанат. Төлөм балансынын жалпы сальдосу оң мааниде болжолдонот (184,1 млн. АКШ доллары), ал эми эл аралык камдар 4,0 айлык импорттун жабат.

2015-жылга экспорттук жана импорттук келүүлөрдүн өсүш динамикасы бирдей болушу болжолдонууда. Мында, күндөлүк трансферттердин өсүш орточо арымдары 8-9 пайыз деңгээлинде болот. Ошентип, күндөлүк операциялар эсебинин тартыштыгы 2015-жылга ИДӨгө карата 1,5 пайызга азаят.

2017-жылга өлкөнүн Туруктуу өнүгүү стратегиясынын ишке ашырылышы тышкы финансы агымынын көлөмдөрүнүн өсүшүнө түрткү берет, ал тике чет өлкө инвестициялардын 500-550 млн. АКШ долларга өсүшүн камсыз кылат. Ушуну менен бирге, мамлекеттик секторго кредиттердин көлөмү 124,3 млн. АКШ долларга чейин азаят, ал жалпысынан капитал менен операциялар жана финансы операциялар эсебинин көлөмүнүн 765,0 млн. АКШ долларына чейинки азайышына алып келет.

Ошентип, 2015-жылга төлөм балансынын 162,5 млн. АКШ доллар деңгээлиндеги оң сальдосу болжолдонот, ал эми эл аралык камдардын келечектеги товарлардын жана кызматтардын импорттунун көлөмүн жабуу 3,8 айлык деңгээлинде болот.

Таблица 2.2.2. Негизги болжолдоолор (альтернативдик сценарий)

	Булагы	2012	2013	2014	2015
ИДӨ өсүшү, %					
Кыргыз Республикасы	<i>ЭУ НБКР, СЭӨ</i>	-1,0	7,0	7,0	7,0
Соода-өндүктөш өлкөлөр	<i>ЭВФ, РФ ЭМ и РК маалыматтары</i>	4,2	4,6	5,0	5,7
Алтын (млн. \$)		629,9	1090,8	1167,5	1298,6
<i>экспорттун көлөмү (миң трой унциясы)</i>	<i>СЭӨ жана ЭБ маалыматтары боюнча</i>	382,5	661,1	753,2	837,8
<i>трой унциясына баа \$-да</i>	<i>ЭУ жана эксперттик маалыматтар</i>	1650,0	1650,0	1550,0	1550,0
Нефтепродуктылар (млн. \$, СИФ бааларында)		983,4	862,5	934,0	1000,6
<i>импорттун көлөмү (миң тн.)</i>	<i>эксперттик баа берүү</i>	1301	1352	1407	1463
<i>тн. үчүн баа, \$</i>	<i>РФ ЭМ маалыматтары боюнча</i>	756,1	637,8	664,1	683,8
КММ реэкспорту боюнча кошумча баалоо, млн. \$	<i>эксперттик баа берүү</i>	211,9	-	-	-
Мамлекеттик каражаттар, в \$	<i>МБ маалыматтары боюнча</i>				
<i>сомдун алмашуу курсу \$ карата</i>		47,0	47,5	47,5	47,5
Кредиттердин келиши	<i>МБ маалыматтары боюнча</i>	384,0 *	406,6	286,2	202,9
Программалык кредиттер		41,6	95,40	35,0	1,4
ТБ киргизилген ТМИ кредиттери (100% каралган МБдан)	<i>эксперттик баа берүү</i>	342,4	311,2	251,2	201,5
<i>МБ каралган ТМИ кредиттери</i>		342,4	311,2	251,2	201,5
Карызды тейлөө	<i>МБ маалыматтары боюнча</i>	73,8 *	92,1	105,6	125,8
пайыздар		32,8	42,2	45,2	46,7
амортизация		41,0	49,9	60,4	79,1
Гранттардын келиши	<i>МБ маалыматтары боюнча</i>	129,9 *	158,2	116,7	73,6
Программалык гранттар		17,7	43,7	21,5	8,4
ТБ киргизилген ТМИ гранттары (100% каралган МБдан)	<i>эксперттик баа берүү</i>	112,2	114,5	95,1	65,2
<i>МБ каралган ТМИ гранттары</i>		112,2	114,5	95,1	65,2

* ФМ маалыматтары боюнча

- 2013-жылга Мамлекеттик бюджет (МБ) жана 2014-2015-жылдарга болжолдор КРӨ менен жактырылган (18.10.2012г. №726)

2.3. Инфляциянын болжолдоолору

Азык-түлүк товарларына, алкогольдук ичимдиктерге, тамекиге, ошондой эле кызмат көрсөтүүлөргө баалар бир нече жылдар бою 10 пайыз деңгээлиндеги туруктуу алгылыктуу динамикада сакталып келүүдө, бул жалпысынан алганда экономикада инфляциянын базалык деңгээлин калыптандырат. Мурдатан бери эле, инфляциядагы өзгөрүүлөр көбүнчө, ички рынокто импорттолуучу товарлардын баасына көз каранды болгон азык-түлүк товарларына баалардын өзгөрүлмөлүүлүгүнө шартталган.

2013-жылы азык-түлүк товарларына карата баанын орточо өсүшүндө, калктын топтолгон инфляциялык күтүүлөрүнүн төмөндөөсүндө жана суроо-талаптын жана сунуштун кандайдыр бир тышкы жана ички олуттуу таасирлеринин жоктугу шартында инфляциянын мааниси эксперттик кошумча баа берүүлөрдү эске алуу менен бир маанилүү көрсөткүчтө күтүлүүдө. Инфляциянын прогнозу ар кандай ыкмада техникалык эсептөөлөрдүн негизинде, төмөндө келтирилген.

	Ыкма	Мааниси
1	Орточо алганда прогноз	9.0
2	Өзгөрүлмө орточо	8.0
3	Компоненттер боюнча үлгү (КБИ куржуну боюнча)	10.0
4	Фактордук үлгү (регрессия)	5.7 ¹
5	Жаңы системдүү модель (апробация)	10.4
Консенсус-болжолдор (орточо)		8.6

¹ – акча-кредит саясаттын базалык сценарийи боюнча

2014-2015-жылдарга карата инфляция, таасирлердин жоктугу шартында, 6-8 пайыз чегинде бааланат.

Бул прогноз базалык болуп саналат жана монетардык түзүүчүлөрдүн болжолдуу көрсөткүчтөрүнө таянат. Орто мөөнөткө каралган мезгилде пландаштырылган Өкмөттүн тарифтик саясаты жана Өкмөттүн программаларын айыл-чарба секторунда ишке ашыруунун эффективдүүлүгү боюнча аныксыз калууда.

Бүтүндөй алганда, кыска жана орто мөөнөткө каралган келечекте баа жагдайын көбүнчө, ички рыноктун товарларга жана кызматтарга каныккандыгы, республика тарабынан импорттолуучу негизги товарлардын товардык-сырьелук рынокторунда соода шарттары жана баа конъюнктурасы, бюджеттик-салыктык саясатты ишке ашыруу жана Өкмөт тарабынан административдүү белгиленген тарифтер сыяктуу факторлор алдын-ала аныктайт. Мамлекеттик бюджеттин каражаттарын финансылык жыл ичинде бирдей сарптоо инфляциянын өсүшү тобокелдигин төмөндөтүүгө өбөлгө түзөт.

Инфляциянын динамикасы ички рынокто импорттолуучу товарларга баалардын коррекциялануу деңгээлине жана валюта курсу боюнча баа берүүлөргө көз каранды болот.

3. ОРТО МӨӨНӨТ МЕЗГИЛ ИЧИНДЕ АКЧА-КРЕДИТТИК ПРОГРАММАНЫ ИШКЕ АШЫРУУНУН ШАРТТАРЫ

3.1. Акча-кредит саясатынын максаты

Инфляцияны орто мөөнөткө каралган мезгилде бирдей маанидеги көрсөткүчтөрдүн чегинде кармап туруу, акча-кредит саясатынын негизги максаты болуп саналат.

Улуттук банк коюлган максаттарга жетишүү үчүн анын колунда турган акча-кредиттик саясаттын инструменттерин колдонот. Баа таасирлеринен улам келип чыккан инфляциялык басым күчөгөн шартта жана таасирлер узакка созулуп кетсе, Улуттук банк акча-кредит саясаттын катуулатат.

Циклдик бюджет-салык саясаты, ошондой эле чет өлкө валюталарынын өлкөгө акчалай которуулар жана эл аралык уюмдардан жана донор өлкөлөрдөн түшүүлөр түрүндө агылып кирүүсүнүн күтүлүп жатышы шартында, Улуттук банктын акча-кредит саясаты орто мөөнөткө каралган мезгил ичинде баа туруктуулугуна жетишүүгө жана аны колдоого багытталат жана Өкмөттүн макроэкономикалык туруктуулукту калыбына келтирүүгө жана орто мөөнөттүү мезгил ичинде экономикалык жана социалдык өнүктүрүү үчүн базалык шарттарды түзүүгө багытталган пландарын ишке ашырууга өбөлгө түзөт.

Пайыздык трансмиссиялык механизмдин ишин жакшыртуу, акча-кредиттик саясаттын инструменттерин кеңейтүү, финансы рынокторун өнүктүрүү жана банк секторунда атаандаштыкты күчөтүү аркылуу акча-кредит саясатынын эффективдүүлүгүн мындан ары да жогорулатуу Улуттук банктын орто мөөнөткө каралган негизги милдеттеринин бири болуп саналат.

Улуттук банк өзгөрүлмөлүү алмашуу курсунун саясатын сактап турат жана зарылчылык келип чыккан шартта, алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүнө жол бербөө максатында валюталык операцияларды жүзөгө ашырат. Эл аралык камдарды тескөө ликвиддүүлүктү колдоо жана камдык активдердин коопсуздугун камсыз кылуу негизги принциптеринин сакталышын эске алуу менен жүзөгө ашырылат. Алтын валюталык камдардын көлөмүн толтуруу максатында Улуттук банк, дүйнөлүк финансылык рыноктордогу жагдайды эске алуу менен өлкөнүн ички рыногунда алтынды улуттук валютага сатып алат.

Банк тутумунун ишинин мындан ары да жакшыртуу жана атаандаштык чөйрөнү колдоо максатында Улуттук банк, банктык көзөмөлдүктү бекемдөө жана коммерциялык банктардын ишин жөнгө салуу жана көзөмөлдөө жагындагы ченемдик базаны жакшыртуу, ошондой эле Банктык кодексти иштеп чыгуу боюнча ишин улантат.

Комерциялык банктардын башкаруу жана ички контролдук системасынын сапатына баа берүүнү камтыган ишине эртерээк көңүл буруу жана комплекстүү баа берүүнү колдонуу принциптерин келечекте ишке киргизүү боюнча иштер улантылат. Ошондой эле, консервация режиминде турган банктардын финансылык абалын чыңдоо боюнча иштер жүргүзүлөт, тике банктык көзөмөлдүк режиминде турган банктарда орун алган проблемалар чечилет.

2013-жылы Улуттук банк тарабынан банктык эмес финансы-кредиттик мекемелердин ишин жөнгө салуу, анын ичинде кредиттик тобокелдикти тескөө боюнча талаптарды белгилөө, ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык жүргүзүлгөн операциялардын тизмесин кеңейтүү, финансылык кызматтарды керектөөчүлөрдүн укугун коргоо жана монополияга каршы жөнгө салуу боюнча маселелерге тиешелүү ченемдик укуктук актыларды иштеп чыгууга жана өркүндөтүүгө өзгөчө көңүл бурулат. Микрокаржылоону 2011-2015-жылдарда өнүктүрүү стратегиясын ишке ашыруу улантылат.

Улуттук банк банктарды жана банктык эмес финансы-кредиттик мекемелерди жөнгө салуу боюнча терроризмди (экстремизмди) каржылоого жана кылмыш жолу менен алынган кирешелерди легализациялоого (адалдоого) каршы аракеттерди көрүү,

аманаттарды (депозиттерди) коргоо, ошондой эле инспектордук текшерүүлөрдү жүргүзүү маселелерине тиешелүү ченемдик базаны өркүндөтүү жагында иштерди улантат.

Инфляциянын жана монетардык инструменттердин моделин түзүүнү кошо алганда, акча-кредит саясат жана макроэкономиканын моделин түзүү жагында, анын ичинде эл аралык финансылык институттардын көмөгү менен жүргүзүлгөн экономикалык изилдөөлөр, инфляциянын кыска мөөнөттүү жана орто мөөнөттүү болжолдоосун жакшыртуу, акча-кредиттик саясаттын трансмиссиялык механизмдин бекемдөө, ошондой эле Улуттук банктын акча-кредит саясатынын максаттарына жана аралык багыттарына жетишүү мүмкүнчүлүгүн жакшыртуу максатында жүргүзүлөт.

Кыргыз Республикасында Нак эмес төлөмдөр жана эсептешүүлөр үлүшүн көбөйтүү боюнча Мамлекеттик программанын 2012-2017-жылдарга каралган иш-чараларын ишке ашыруунун алкагында¹, Улуттук банк мамлекеттик кызматкерлерге жана бюджет чөйрөсүнүн башка кызматчыларына эмгек акыларды, стипендияларды, пенсияларды, социалдык жөлөк пулдарды, төлөөлөрдү, мамлекеттин кирешесине төлөмдөрдү кабыл алууну, ошондой эле товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр үчүн төлөөлөрдү накталай эмес формада ишке ашырууга этап боюнча өтүүгө контролдукту камсыз кылуу боюнча план ченемдүү ишти улантат.

Керектөөчүлөр укугун коргоо, төлөм системасында финансылык тобокелдиктерди басаңдатуу максатында Улуттук банк, өлкөнүн төлөм системасынын ишине көзөмөлдүк жана корреспонденттик мамилелерге, төлөм системасынын техникалык инфраструктурасына контролдукту камсыз кылуу боюнча иш-чараларды жүзөгө ашырат. Төлөм системасына көзөмөлдүк (байкоо жүргүзүү) жагындагы саясат инновациялык технологиялар рыногунда пайда болуп жаткандарды эске алуу менен мындан ары да өркүндөтүлөт. Төлөмдөр жана эсептешүүлөр чөйрөсүндө иштин инновациялык формаларын колдонуу жана өнүктүрүү шартында Улуттук банк, төлөм кызмат көрсөтүүлөр рыногун укуктук жактан жөнгө салууну өркүндөтүү боюнча ишти улантат.

2013-жылы Улуттук банк толук автоматташтырууну, төлөм системасынын бардык компоненттеринин арасындагы реалдуу убакыт режиминдеги бирге аракеттешүүсүн, Улуттук банктын ички системалары менен, эл аларык төлөмдөр системасы, соода системасы жана башка бизнес-тиркемелер менен камсыз кылууга багытталган Башкы китеп боюна долбоорун аяктайт.

2013-жылы финансы рыногунда келишилген бүтүмдөрдү автоматташтыруу, ошондой эле орун алышы мүмкүн болгон тобокелдиктерди басаңдатып, мамлекеттик баалуу кагаздар, валюта жана акча рынокторунда бүтүмдөрдү ишке ашыруунун ишенимдүүлүгүн жогорулатуу үчүн каралган автоматташтырылган тоорук системасын колдонууга киргизүү боюнча долбоорду аяктоону пландаштырууда.

Өлкөдө макроэкономикалык туруктуулукту камсыз кылуу максатында Өкмөт менен Улуттук банк тарабынан ведомстволор аралык жумушчу топторунун алкагында макроэкономикалык болжолдоолорду иштеп чыгуу, Финансы министрлиги менен Улуттук банктын ведомстволор аралык координациялык кеңешинини чегинде акча-кредит жана салык-бюджет саясаттарын координациялоо боюнча макулдашылган чараларды ишке ашырат.

3.2. Акча-кредиттик программа

Улуттук банктын акча-кредит саясатын 2013-2015-жылдар аралыгындагы орто мөөнөттүк мезгилде жүргүзүүсү экономиканы реалдуу, салык-бюджет жана тышкы секторлорунун күтүлүп жаткан өнүгүү тенденциясына жараша болуу менен ар кандай таасирлердин жоктугу шартында бир мезгил ичинде орточо алганда, 8-9 пайыз деңгээлдеги инфляциянын маанисине жетүүнү көздөйт.

¹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жаан Улуттук банктын 2012-жылдын 14-апрелиндеги №289/5/1 биргелешкен токтому менен бекитилген

Орто мөөнөттүк акча-кредиттик программасы базалык жана альтернативдик сценарийлери боюнча баа берүүлөрдүн негизинде иштелип чыккан.

Базалык сценарийи Улуттук банктын баа берүүлөрүнүн негизинде иштелип чыккан, ал 2012-жылы экономиканын алтын өндүрүү көлөмү боюнча болжолдоолордун олуттуу кыскарышынан улам -1,0 пайыз деңгээлге чейин түшүүсү болжолдонот. Бул сценарийде 2012-жылдын жыйынтыгы боюнча алтын казып алуунун 360 миң унция деңгээлине чейин төмөндөшү эске алынган, «Центерры Голд Инктин 2012 –жылдын 7 ноябрындагы жаңыртылган пресс-релизине ылайык (2011-жылдагы айкын мааниден дээрлик 40 пайызга төмөндөө). 2013-жылы экономикалык өсүш 8,3 пайыз деңгээлинде болжолдонот, 2014 жана 2015-жылдары – 5,0 пайыз аралыгында. Мамлекеттик финансы сектору боюнча 2013-жылы мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын ИДӨгө карата 3,2 пайыз чегинде болоорун болжолдогон Улуттук банктын баа берүүлөрү колдонулган. Кийинки жылдардагы тартыштык мааниси да төмөндөө жагына корректировкаланган. Мында, 2013-жылы акча базасынын өсүшү 16,7 пайыз чегинде күтүлөт, ал эми инфляция 9,0 пайызды түзөт.

Орто мөөнөттүү мезгил ичинде акча базасынын өсүшүнө мурдагыдай эле таза чет өлкө активдери негизги салым кошот. Мында, 2013-2015-жылдары Улуттук банктын таза ички активдеринин орточо салымы (+)13,5 пайызды, таза ички активдердин салымы, күндөлүк эсептин ИДӨгө карата 3,6 пайыз деңгээлиндеги тартыштыгы, мамлекеттик бюджеттин 2,5 пайыз деңгээлиндеги тартыштыгы жана экономиканын 6,1 пайыз чегиндеги орточо жылдык өсүшү шартында (+)1,3 пайыз деңгээлинде болжолдонгон. Акча базасынын өсүш арымдары акырындык менен 2015-жылдын аягына карата 11,6 пайызга чейин азаят, 2014-2015-жылдары инфляциянын деңгээли тиешелүүлүгүнө жараша 6,5 жана 6,3 пайыз чегинде бааланат.

Орто мөөнөт мезгил ичинде кеңири мааниде колдонулуучу М2Х өсүш арымдары орточо 15,1 пайызды түзөт.

Орто мөөнөттүү болжолдонгон мезгил ичинде жүгүртүү тездиги 3,4 деңгээлинде сакталып калат.

Альтернативдик сценарийиге ылайык экономиканын өнүгүүсү КР Өкмөтүнүн программаларынын, жана 2017–жылга чейинки Кыргыз Республикасынын Туруктуу өнүктүрүү стратегиясынын долбоорунун алкагындагы болжолдуу маалыматтардын негизинде иштелип чыккан. Мамлекеттик финансы сектору боюнча “Кыргыз Республикасынын 2013-жылга республикалык бюджетти жана 2014-2015-жылдарга болжолдоолор жөнүндө”, “Кыргыз Республикасынын 2012-жылга республикалык бюджетти жана 2013-2014-жылдарга болжолдоолор жөнүндө” мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” мыйзамында көрсөтүлгөн маалыматтардын негизинде иштелип чыккан. Бул сценарий 2012-жылы экономиканын кыскарышын -1,0 пайыз деңгээлге чейин түшүүсү болжолдойт жана 2012-жылы болгон басаңдоодон кийин орто мөөнөт ичиндеги экономиканын жыл сайын 7,0 пайыз деңгээлге чейин кайра калыбына келишин караштырат. Мамлекеттик финансы секторунда мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын 2012-жылдын жыйынтыгы боюнча ИДӨгө карата 7,4 пайыздан, орто мөөнөт перспективада ИДӨгө карата 4,8 пайыздан 2,4 пайызга чейинки акырындык азаюусу күтүлүүдө. Мында, орто мөөнөт ичинде акча базасынын өсүш арымдары 18-20 пайыз чегинде калыптанат, инфляциянын деңгээли 2013, 2014 жана 2015-жылдары тиешелүүлүгүнө жараша 8,0; 9,0 жана 7,0 пайызды түзөт.

Альтернативдик сценарий боюнча ИДӨгө карата 2,4 пайыз деңгээлиндеги күндөлүк эсептин тартыштыгы, 3,7 пайыздык мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы жана экономиканын орточо 7,0 пайыздык өсүшү шарттарында акча базасынын өсүшүнө салымды Улуттук банктын таза ички активдери жана таза чет өлкө активдери орточо 18 пайыздык салымын кошот.

Орто мөөнөт мезгил ичинде кеңири мааниде колдонулуучу М2Х өсүш арымдары орточо 25,2 пайызды түзөт, ал эми жүгүртүү тездиги 3,2-2,7 деңгээлинде сакталып калат.

Базалык жана альтернативдик сценарийлерде таза чет өлкө активдеринин өзгөрүүсүнө тышкы карызды тейлөө боюнча операциялар, сырттан кредиттердин жана гранттардын түшүүсү, АКШнын Коргоо министрлигинин Транзиттик жүк ташуу борборунан жана алтын казып алуучу компаниялардан түшүүлөр, ошондой эле Улуттук банктын ички рынокто алтынды сатып алуу көлөмү таасир этет. Зарылчылык келип чыккан учурда, Улуттук банк сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүн жөнгө салуу максатында банктар аралык валюта рыногунда валюталарды сатуучу катары сыяктуу эле, сатып алуучу катары да иш алып баруусу мүмкүн.

3.3. Акча-кредит саясатынын максатына жетишүү шарттары

Инфляциянын бааланган көрсөткүчүнө жетишүү көбүнесе фундаменталдык факторлор сыяктуу эле, сезондук мүнөзгө ээ болгон факторлорго көз каранды. Өлкөдө социалдык-саясий жагдайдын туруктуулугу, соода жүргүзүү шарттарынын өзгөрбөшү, дүйнөлүк-товардык чийки зат рыногунда баа өзгөрүүсүнүн алгылыктуу чекте болушу, ошондой эле Улуттук банк менен Өкмөттүн биргелешкен макропруденциалдык чараларды жүргүзүүгө ниет коюушу, акча-кредит саясатынын белгиленген көрсөткүчтөрүнө жетишүү үчүн аныктоочу шарттардан болот.

Өкмөттүн айыл-чарба чөйрөсүндөгү түзүмдүк реформалардын натыйжалуулугу ички рыноктун товарлар менен каныктырылышы шартында олуттуу фактордон болуп калат. 2012-жылдагы айыл-чарбасынан начар түшүмдүн алынышы республиканын импорттон көз карандылыгын олуттуу арттырып, натыйжада, 2013-жылдын орто ченине чейин жогорку инфляциялык жагдайды шарттаган.

Орто мөөнөттүк мезгил ичинде жүргүзүлүүчү бюджет-салык саясаты фискалдык консолидациялоого багытталган, бирок дагы эле жумшак бойдон кала берүүдө. Алсак, 2013-жылга болжолдонгон мамлекеттик бюджеттин тартыштыгынын өлчөмү ИДӨгө карата 4,8 пайызды түзөт. Бул болжол менен алганда, акыркы 5 жылдагы бюджет тартыштыгынын орточо маанисинен эки эсеге артат (2007-2011-жылдарда 2,5 пайыз). Узак убакыттан бери тартыштык деңгээлинин жогору бойдон сакталып калышы экономика үчүн инфляциянын өсүшүнө түрткү берип, экономикада инфляциялык процесстерди турукташтырууда реалдуу тоскоолдук болуп калышы мүмкүн.

Орто мөөнөттүү мезгилде акча-кредит саясатынын максатына жетүү, төмөнкү багыттарда ийгиликтерге жетишилген шартта мүмкүн болот:

- 1) негизги азык-түлүк товарлары боюнча импортко көз карандылыкты төмөндөтүү;
- 2) тартыштыктын пайда болушуна жана жеринде социалдык-маанилүү товарлардын бааларынын ыгы жок көтөрүлүшүнө жол бербөө;
- 3) республиканын айыл чарбасын өнүктүрүүдө түзүмдүк реформаларды, жигердүү аракеттерди жүргүзүү;
- 4) мамлекеттик кирешелердин түшүшүнүн баланстуулугун жана туруктуулугун камсыз кылуу боюнча чараларды жана мамлекеттик кирешелерди финансылык жылдын ичинде бюджеттик консолидация боюнча чаралар аркылуу бирдей өлчөмдө бөлүштүрүүнү күчөтүү;
- 5) турак-жай коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрүнө, транспортко, билим берүүгө жана байланыш тарифтерин, алардын ыгы жок өсүшүнө жол бербөө максатында, ачык-айкындуулук, экономикалык эффективдүүлүк жана социалдык адилеттүүлүк принциптеринин негизинде жөнгө салуу;
- 6) энергетика секторундагы жоготууларды максималдуу тез темп менен кыскартуу.

4. КОРУТУНДУ

Өлкөдөгү социалдык-саясий туруктуулук орто мөөнөттүү мезгил ичинде макроэкономикалык саясатты жүргүзүү үчүн башкы өбөлгөлөрдүн бири болуп эсептелет.

Орто мөөнөттүү мезгилдеги акча-кредит саясаты бирдей көрсөткүчтөрдүн чегинде таасирлердин жоктугу алдында инфляцияны кармап турууга жана макроэкономикалык туруктуулукту калыбына келтирүү боюнча Өкмөттүн пландарын ишке ашырууга өбөлгө түзүүгө багытталат.

Орто мөөнөттүк аралыкта бюджеттик дефициттин акырындап төмөндөөсү болжолдонгонуна карабастан, эң башкысы мамлекеттик финансы сектору тарабынан акчаны сунуштоо жүзөгө ашырыла берет. Бул шарттарда Өкмөттүн жана Улуттук банктын иш-аракеттеринин координациясы өзгөчө мааниге ээ болот. Ошого байланыштуу акча-кредиттик жана бюджеттик саясат чараларынын келишүүсү ведомстволор аралык координациялык кеңештин алкагында ыкчам тартипте жүзөгө ашырылат.

Акча-кредиттик жана макроэкономикалык моделдештирүү чөйрөсүндөгү экономикалык изилдөөлөр Улуттук банктын максатына жана акча-кредит саясатынын аралык багыттарына жетүү мүмкүнчүлүгүн жакшыртуу максатында жүргүзүлөт.

Тышкы рыноктордо АКШ долларынын курсунун олку-солку болушунун таасирин азайтуу, Улуттук банктын резервдик активдеринин наркынын начарлоо тобокелдигин диверсификациялоо, акча валюталык камдарды өстүрүү максатында Улуттук банк ички рыноктон алтынды улуттук валютада сатып алууну жүзөгө ашырууну улантат.

Орто мөөнөттүк мезгил ичинде ликвиддүүлүктү колдоо жана резервдик активдердин коопсуздугу принциптерин сактоо менен эл аралык резервдерди товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн импортунун кооптуу көлөмүнүн 4 айлык чегинде жабуу деңгээлинде колдоо пландаштырылып жатат.

Улуттук банктын эл аралык финансы уюмдары (Эл аралык валюталык фонд, Дүйнөлүк банк, Европалык реконструкциялоо жана өнүктүрүү банкы, Азия өнүктүрүү банкы, Ислам өнүктүрүү банкы ж.б.) менен кызматташтыкты жигердүү улантылат.

Улуттук банк төлөм системаларынын чөйрөсүндө республикадагы чекене төлөмдөр рыногун өнүктүрүү жана калкты банктык тейлөөлөрдүн сапатын жакшыртуу боюнча пландуу иштерди жүргүзүүнү улантат. Иштин жаңыча формаларын колдонуу жана өнүктүрүү шарттарында төлөмдөр жана эсептешүүлөр чөйрөсүндө Улуттук банк төлөм кызмат көрсөтүү рыногун укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү боюнча иштерди улантат. Кыргыз Республикасында 2012-2017-жылдарга карата так эмес төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдүн үлүшүн көбөйтүү боюнча мамлекеттик программаны ишке ашыруу улантылат.

Орто мөөнөттүк аралыктагы банк секторунун негизги максаты банк системасынын туруктуулугун жана бүтүндүгүн сактоо болуп эсептелет. Бул финансылык ортомчулук деңгээлинин жогорулашынан көрүнөт.

Башкы китеп боюнча долбоорду ишке ашыруу бардык багыттар боюнча бизнес-операцияларды жүзөгө ашырууга карата улам өсүп турган талаптарды канааттандыруу үчүн Улуттук банктын бухгалтердик, казыналык жана финансылык маалымат системасын интеграциялоо мүмкүнчүлүгүн берет. Автоматташтырылган соода системасын колдонууга киргизүү боюнча долбоорду аяктоо финансы рыногундагы бүтүмдөрдү автоматташтырууга, ошондой эле мамлекеттик баалуу кагаздардын, валюта жана акча рынокторунда бүтүмдөргө келишүү ишенимдүүлүгүн жогорулатат жана тобокелдиктерди төмөндөтүүгө мүмкүндүк берет.

5. СТАТИСТИКАЛЫК ТИРКЕМЕЛЕР

5.1. Акча-кредит рыногунун айрым бир индикаторлору (факт)

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АНАЛИТИКАЛЫК БАЛАНСЫ (млн. сом)

					Акча базасына өсүшүнө салым, %	
	31.12.2010	30.09.2011	31.12.2011	29.09.2012	30.09.2011	29.09.2012
ТАЗА ЧЕТ ӨЛКӨ АКТИВДЕРИ	65 126 684,0	69 305 554,6	71 419 514,2	79 617 017,0	8,6	15,0
ТАЗА ЭЛ АРАЛЫК КАМДАР	73 474 891,9	77 365 236,3	79 628 953,4	87 962 181,4	8,0	15,2
АЛТЫН	5 500 433,0	6 091 097,8	6 139 818,4	7 922 791,5	1,2	3,3
ЧЕТ ӨЛКӨ ВАЛЮТАСЫ (АКТИВДЕРИ)	75 315 745,3	76 800 268,0	78 980 660,4	84 701 994,5	3,1	10,4
ЧЕТ ӨЛКӨ ВАЛЮТАСЫ (ПАССИВДЕРИ)	-7 341 286,4	-5 526 129,5	-5 491 525,5	-4 662 604,6	3,7	1,5
ТАЗА ИЧКИ АКТИВДЕР	-16 529 383,4	-18 092 082,3	-16 616 288,3	-19 442 312,4	-3,2	-5,2
ТАЗА ИЧКИ КРЕДИТ	-2 489 155,0	-6 694 068,6	-1 712 670,4	-3 413 956,7	-8,7	-3,1
<i>МАМЛЕКЕТТИК БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНА КАРАТА ТАЗА ТАЛАПТАР</i>						
ӨКМӨТКӨ КАРАТА ТАЗА ТАЛАПТАР	-2 052 629,3	-4 718 687,6	-1 158 332,7	-729 792,0	-5,5	0,8
Бардыгы болуп өкмөт депозиттери	-1 982 454,7	-4 648 545,4	-1 143 284,3	-729 792,0	-5,5	0,8
Атайын фонддуларга карата таза талаптар	-7 242 533,9	-9 273 440,8	-6 479 727,8	-5 623 112,6	-4,2	1,6
<i>БАШКА ДЕПОЗИТТИК КОРПОРАЦИЯЛАРГА КАРАТА ТАЗА ТАЛАПТАР</i>						
КРЕДИТТЕР	86 758,4	-1 552 092,0	-398 016,8	-2 605 036,4	-3,4	-4,0
БААЛУУ КАГАЗДАР	342 657,9	323 461,6	1 664 836,5	1 333 262,3	0,0	-0,6
анын ичинде: УБ тарабынан чыгарылган ноталар	-738 666,3	-1 650 549,7	-1 566 629,1	-2 273 960,2	-1,9	-1,3
РЕПО келишимдеринин чегинде баалуу кагаздар	-667 860,2	-1 361 601,2	-1 359 218,7	-1 772 663,7	-1,4	-0,8
ДЕПОЗИТТЕР	-70 806,1	-288 948,4	-207 410,4	-501 296,5	-0,4	-0,5
анын ичинде: Чет өлкө валютасындагы депозиттер	-207 236,5	-225 004,0	-496 224,2	-1 664 338,5	0,0	-2,1
ТУУНДУ ИНСТРУМЕНТТЕР	690 003,3				-1,4	0,0
<i>БАШКА ФИНАНСЬЛЫК КОРПОРАЦИЯЛАРГА КАРАТА ТАЗА ТАЛАПТАР</i>						
КАПИТАЛ ЭСЕПТЕРИ жана БАШКА СТАТЬЯЛАР (НЕТТО)	-523 284,1	-423 289,0	-156 320,9	-79 128,3	0,2	0,1
АКЧА БАЗАСЫ	48 597 300,6	51 213 472,2	54 803 225,8	60 174 704,6	5,4	9,8
ЖУГУРТУУДУГУ АКЧАЛАР	43 290 296,2	46 567 810,5	49 866 936,3	53 562 416,2		
БАШКА ДЕПОЗИТТИК КОРПОРАЦИЯЛАРДЫН КАМДАРЫ	5 307 004,4	4 645 661,8	4 936 289,5	6 612 288,4		

Кыргыз Республикасы: Банк тутумунун монетардык баяндамасы (млн сом)

	M2X өсүшүнө салым, %					
	31.12.2010	30.09.2011	31.12.2011	29.09.2012	30.09.2011	29.09.2012
Таза чет өлкө активдери	71 424 835,8	76 686 449,1	77 213 850,7	87 426 802,6	7,6	12,8
Таза эл аралык камдар	79 773 043,7	84 746 130,8	85 423 289,8	95 771 967,1	7,2	13,0
Резидент эместерге карата талаптар	93 732 031,1	96 692 472,2	98 591 252,3	108 440 557,7	4,3	12,4
Резидент эместер алдында милдеттенмелер	-13 958 987,3	-11 946 341,4	-13 167 962,5	-12 668 590,6	2,9	0,6
Жана башка тышкы активдер	134 261,3	153 598,5	135 027,0	141 712,3	0,0	0,0
Бөлүштүрүү тартибинде алынган АКУ	-6 096 397,1	-5 959 958,9	-6 030 054,8	-6 152 625,0	0,2	-0,2
Узак мөөнөттүү тышкы милдеттенмелер	-2 386 072,1	-2 253 321,3	-2 314 411,4	-2 334 251,8	0,2	0,0
Таза ички активдер	-2 217 108,8	-228 097,0	2 313 946,1	7 166 582,8	2,9	6,1
Мамлекеттик башкаруу органдарына карата талаптар	-4 195 406,1	-6 050 996,2	-3 028 729,6	-2 167 023,7	-2,7	1,1
Өкмөткө карата таза талаптар	-3 039 215,5	-5 100 848,7	-1 333 681,3	-487 023,7	-3,0	1,1
Өкмөткө чет өлкө валютасында кредит	2 333 073,2	2 215 203,4	2 288 249,7	2 320 920,9	-0,2	0,0
Өкмөттүк баалуу кагаздар	6 835 858,7	6 998 849,5	7 618 894,0	8 163 671,2	0,2	0,7
Утурлама фонддулар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Өкмөттүн депозиттери	-12 208 147,4	-14 314 901,6	-11 240 825,0	-10 971 615,8	-3,0	0,3
анын ичинде: Социалдык фонддун эсептери	-3 144 984,3	-2 905 212,1	-2 287 076,0	-2 282 133,9	0,3	0,0
Атайын фонддуларга карата таза талаптар	-1 156 190,6	-950 147,5	-1 695 048,4	-1 680 000,0	0,3	0,0
КР Өнүктүрүү фондусу	-1 156 190,6	-950 147,5	-1 695 048,4	-1 680 000,0	0,3	0,0
Башка секторлорго карата талаптар	27 574 725,9	32 015 720,6	33 321 887,1	38 806 487,5	6,4	6,9
Улуттук валютадагы кредиттер	12 975 625,2	15 765 720,3	15 811 790,7	18 167 114,3	4,0	3,0
Чет өлкө валютасында кредиттер	14 599 100,7	16 250 000,3	17 510 096,4	20 639 373,2	2,4	3,9
Жана башка статьялар	2 654 614,3	-2 304 760,0	594 755,9	-147 089,5	-7,2	-0,9
Капитал менен операциялар эсеби	-28 251 042,9	-23 888 061,4	-28 573 967,3	-29 325 791,6	6,3	-0,9
Акча массасы	69 207 727,0	76 458 352,2	79 527 796,8	94 593 385,4	10,5	18,9
Банктардан тышкары акчалар	41 471 151,7	44 235 966,0	47 219 565,7	50 577 178,7		
Башка депозиттик корпорациялардын депозиттери	27 736 575,3	32 222 386,1	32 308 231,1	44 016 206,7		
Улуттук валютадагы которулма депозиттер	8 621 691,0	9 736 095,3	9 726 697,8	13 471 291,9		
Улуттук валютадагы башка депозиттер	3 652 585,9	4 708 578,4	5 179 063,6	7 055 006,0		
Чет өлкө валютасында депозиттер	15 462 298,4	17 777 712,4	17 402 469,7	23 489 908,8		